

ארחות המוסר

ספר מוסר
"ארחות צדיקים"
עם הוספות
ביאורים ועיונים

ספר לימוד יומי בתכנית חלוקה חדשית

טבת - תשע"ד

ארגון "ארחות יושר"

ת.ד. 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק
טל': 077-9230219 נייד: 052-7167812
פקס: 077-4230219

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
המעוניינים
בחוכרות יפנו לארגון "ארחות יושר"
בפקס: 077-4230219

כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
חלק כלשהו מתוכן הספר, בין אם לשימוש פנימי
ו/או לשימוש מסחרי ללא אישור מפורש
מארגון "ארחות יושר".

עימוד, עיצוב והפקה:
אפקטיב

054-8485060 / 03-5796812

נדפס על נייר שאין בו חשש חילול שבת ח"

"ארחות המוסר"

יו"ל ע"י ארגון "ארחות יושר"
מיסודו והכוונתו של מרן שר התורה
הגר"ח קניבסקי שליט"א.

ראש המכון:
הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:
הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:
הרב אשר לייבי
הרב יחיאל חסידה
הרב דוד יגאלי
הרב ישראל מאיר וולך

יוצא לאור לזכוי הרבים

לעלוי נשמת

הרבנית הצדקנית אמן של ישראל

מופלאה ומופלגת במדות טובות ובמאור פנים לכל אדם

מיוחדת ויחידה בדורנו ביראת שמים ומעשים טובים

לכלל ולפרט

מרת **בת שבע אסתר קניבסקי ע"ה**

בת מרן רבינו יוסף שלום אלישיב זצוק"ל

אשת חבר לרבינו מורה דרכנו

מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א

בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר

שהשיבה נשמתה לבוראה ביום השבת קדש

חול המועד סוכות י"ז תשרי תשע"ב

עליה אנו קוראים את המקראות

עוז וחדר לבושה ותשחק ליום אחרון

רבות בנות עשו חיל ואת עליית על כלנה

אוי מי יתן לנו תמורתה

זכותה תגן עלינו

תנצב"ה

חוברת זו מוקדשת לזכר

ולעילוי נשמות הנפטרים

ר' שמואל בן ר' צבי קניבסקי ז"ל

נפטר י"א תשרי תשל"ח

יצחק בן גבריאל ויפה ארנוב ז"ל

נפטר כ"ח אדר תשכ"ט

ת.ג.צ.ב.ה

הונצחו על ידי

מר אלון ארנוב שיחי'

להצלחתו

הלימוד בספר המוסר מוקדש

לעילוי הנשמה מהורה והזכה של הילד

משה ז"ל

בן יבלחט"א ר' יצחק מאיר וחיה הולנדר

נקטף במוצש"ק ט"ז במר חשון התשע"ד

לרפואת הילד

יאיר יונתן רפאל

בן מירב מיכל ור' אליהו הולנדר

שיחיו' לאורך ימים טובים

תוכן הענינים

10.....פתח דבר

13.....שער השתיקה חלק ב'

26.....שער השקר

48.....שער האמת

71.....פעילות הארגון

על כל פסיעה ופסיעה

למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמור (משלי ב' פסוק כ')

יתברך הבורא, וישתבח היוצר, יתפאר העליון, ויתרומם המתנשא לכל לראש, שזיכנו בחסדיו המרובים, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, להכנס בפתח שער הקודש, השער אשר דרכו ניתן למצוא את הדרך המובילה מעלה מעלה, לשלמות המידות וידעת התורה, עליה אמר החכם מכל אדם: "למען תלך בדרך טובים, וארחות צדיקים תשמור".

על פי עצתו והוראתו של רבינו הגדול מורה דרכנו, מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, זכינו בחסדי השי"ת להחזיר את לימוד מוסרי ה' בתוך שיעורי לימוד התורה הקדושה, ובתום שנה לתחילת פעילותינו, סיימנו בחסדי ה' יתברך לבאר ולחלק לסדר לימוד יומי את ספרו הנפלא של רבנו שליט"א, "ארחות יוסר".

כמעשינו בראשונה, ממשיכים אנו בחוברת השתים עשרה, לבאר ולחלק לסדר יומי את הספר הקדוש "ארחות צדיקים", מיסודות ספרי המוסר בעם ישראל. הספר נכתב כפי המקובל אצלנו, בערך לפני כשבע מאות שנה, על ידי אחד מענקי הרוח בדור הראשונים כמלאכים, אשר לגודל ענותנותו לא חתם את שמו על הספר, אמנם כל מעיין בספר יגלה את פלאו, אשר כל דבריו וסגנונו מתאימים לדורנו, ממש כאילו נכתבו בימינו והוא פלא גדול.

והנה גודל חשיבות והכרחיות תיקון המידות, כבר ביאר מרן החזון איש בהרחבה בספרו "אמונה ובטחון" (פרק ד'), וכה כותב בין דבריו: כי תיקון המידות הן יסוד המוסד למצוות החוקיים ולמצוות המשפטיים

גם יחד, ומבאר שם בלשונו הזהב: אל יחשוב האדם, כי תיקון המידות מתייחס רק למצוות שבין אדם לחבירו, ואילו במצוות שבין אדם למקום, להם צריך רק יראת שמים, אין הדבר כן, כי זה האדם אשר מדותיו כברייטן, ולא הותקנו על פי המוסר והדעה, הרי הוא מסור ביד יצרו ואין יצרו מסור בידו, ולא יתכן שיהא שלם במצוות שבין אדם למקום, ואם מקיימן במדה ידועה, הוא רק מפני שאינם נפגשים בהתנגדות מצד אחד ממדותיו המגונות, אך ברגע שיתנגשו במידותיו הרעות, לא תעמוד יראתו בפניהם, ומעשים בכל יום וכו' עיי"ש בדבריו המתוקים.

וכבר אמרו חכמינו זכרונם לברכה (בירושלמי שבת פ"א ה"ג): מה שעשתה חכמה עטרה לראשה, עשתה ענוה עקב לסולייתה, שנאמר "ראשית חכמה יראת ה'", ונאמר "עקב ענוה יראת ה'", למדנו, כי סדר הדברים הוא: תיקון המידות, יראת שמים, ותלמוד תורה.

עינינו נשואות למרומים בתפילה ובתחינה, שלא נבוש ולא נכלם ולא נכשל לעולם ועד, שנזכה לכוון לאמת, לבאר ולהעיר עינים בדרך הנכונה, ויהיו שפתינו והגיון לבנו נכונות ומישרות, להרבות כבוד שמים, להגדיל תורה ולהאדירה. זכות רבנו המחבר זצוק"ל, וברכותיו של מרן שליט"א, יעמדו לנו למצוא חן בעיני אלקים ואדם, ונזכה להפיץ ולהצית את נר האמת והצדק, להרבות האור בקדושה ובטהרת הלב בין כל עמו ישראל באהבה, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, בביאת המשיח ובבניית בית הבחירה, במהרה בימינו אמן.

בברכת התורה
מערכת ארחות המוסר

סדר הלימוד היומי בשיעורים

שבוע א'	יום א' כ"ח כסלו - יום ה' ב' טבת.....(פרשת ויגש)
שבוע ב'	יום א' ה' טבת - יום ה' ט' טבת.....(פרשת ויחי)
שבוע ג'	יום א' י"ב טבת - יום ה' ט"ז טבת.....(פרשת שמות)
שבוע ד'	יום א' י"ט טבת - יום ה' כ"ג טבת.....(פרשת וארא)
שבוע ה'	יום א' כ"ו טבת - יום ה' א' שבט.....(פרשת בא)

לתשומת לב:

חוברות זו חולקה לחמשה שבועות לימוד.

לתועלת הלומדים:

חוברות "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרסים על פני כחודש - חמישה ימים בשבוע למשך ארבעה שבועות. (חוברות "ארחות המוסר" נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן חולק החומר בהתאם.)

החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות. תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה צבועה. כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

עיונים ארחות שער השתיקה צדיקים

שער העשרים ואחד שער השתיקה

חלק ב'

עֲתָה יֵשׁ לְפָרֶשׁ לָךְ אֲרֻבָּה שְׁעָרִים עַל^(א) אֲרֻבָּה¹ בָּתוֹת

שְׁאִינָן מְקַבְּלוֹת פְּנֵי הַשְּׂכִינָה^(ב)2

א. ארבע כתות. המהרש"א (סוטה מב.) כתב שארבע כיתות אלו כוללות את כל החטאים הבאים על ידי דיבור. וז"ל "יד יוסף": "וכולם אין חטאם רק בדבור בלבד, וגדול עוונם מנשוא יען כי החוש הזה מכוח הדיבור הוא קדוש מאוד נמשך מנשמה

הקדושה הניתן באדם ביחיד, כמו שתרגם אונקלוס על פסוק (בראשית ב, ז) "ויהי האדם לנפש חיה" - "והות באדם לרוח ממלא", כי עיקר הנשמה היא היות הנפש המדברת באדם והיא כח רוחני ניתן באדם מפי עליון, ע"כ הקפידה עליו שלא להשתמש בו אלא לדבר מצוה".

ב. שאינן מקבלות פני השכינה. אינו זוכה לראות את זיו השכינה מדרך אספקלריא המאירה [אספקלריא הוא פרגוד, כלומר מסך: "יש פרגוד שזיו שכינה בוקע בו ומאיר כמי שאין שם מחיצה, ויש פרגוד חיצון שאין זיו שכינה בוקע בו כדי שלא יסתכל בו מי שאינו ראוי" (יד רמה' סנהדרין צז:)] (יד רמה, סנהדרין קג.)

פירוש אחר: אף על פי ששב בתשובה על חטאים אלו, החטא נמחל וזוכה לעולם הבא אבל אינו מרוצה לפני הקב"ה ואינו מקבל פני שכינה (בית

ביאורים

1. כתות. קבוצות של חוטאים. [ענין "כת" הוא שמתנהג תמיד בדבר זה, שהרגיל עצמו בכך עד שהדבר הפך חלק מהיותו]. 2. שאינן מקבלות פני השכינה. כלומר, אף הלימוד תורה הרבה ועושה מצוות רבות שבגינם יכנס לעולם הבא, מכל מקום אינו זוכה לקבל פני שכינה [כלומר, נדחה מן המחיצה העליונה (יד הקטנה)] - אם נכלל באחת מן הכיתות הללו (יד רמה, סנהדרין קג.).

ארחות

שער השתיקה

צדיקים

עיונים

(סוטה מב, א): **פת לִיצְנִים, דְּכִתִּיב:**
"מִשֶּׁה יָדָו אֶת לִצְצִים" (הושע ז, ה);
פת דוכרי שֶׁקָר, דְּכִתִּיב: "דְּכָר
שֶׁקָרִים⁵ לֹא יִבֹּן לְנֶגַד עֵינָי" (תהלים
 קא, ז); **פת חֲנַפִּים, דְּכִתִּיב: "כִּי לֹא**
לְפָנָיו חָנַף יְבוּא" (איוב יג, טז); **פת**
מִסְפְּרֵי לְשׁוֹן הָרַע, דְּכִתִּיב: "כִּי לֹא
אֶל חֶפֶץ רָשָׁע אָתָּה, לֹא יִגְרַף רָע"
 עכ"פ נפשם מדבקת בשכינה שמוזה מתנוצץ בנפשם איזה רוח טהרה להעיר
 לבבם לפעמים מלמעלה. אבל מי שיש בו אלו המדות, נתעקר מלבם כל
 ציור טהרה עד שאין בכחם לקבל שפעת הטהרה השופעת מהשכינה.
 ושייך ענין קבלת פני השכינה ג"כ בעולם הבא. וסיבת אלו הד' מבוארים
 מנפשם: הלצים משחיתים נפשותם עד שאינם מכירים עוד דבר אמת, ואינם
 בכלל הרשעים מלאים חרטה, כי נתעוותו בעצם נפשותם הפוכה בטבע אל
 הרע. וכן כת המשקרים והחנפים ג"כ ככה, וכת מספרי לשון הרע אות הוא
 כי נפשם רעה בטבע עד שלא יתכן למצוא בלבם איזה הרהור ורעיון
 טוב".

ביאורים

3. **ליצנים.** "לץ" הוא הלוועג לבני-אדם או למעשיהם. 4. **משך ידו.** משך
 הקב"ה את ידו [היינו יד חסדו ואור שכינתו (יד רמ"ה)] מן הלוצצים
 שלא להתקרב אליהם (רש"י). 5. **לא יבון לנגד עיני.** לא יעמוד למול עיני.
 6. **כת חנפים.** הם אלו המנסים למצוא חן בעיני הרשעים על ידי משבחים
 אותם או מראים באופן אחר שמסכימים אתם או עם מעשיהם, או אפילו
 הנמנעים מלהוכיח אנשים כאלו (עיי' שו"ת ג, קפח-קצט, ולקמן בשער
 החניפות).

ארחות

שער השתיקה

צדיקים

(תהלים ה, ה). **7. צדיק אתה ה' לא יגור⁸ במגורך רע. ועתה**
יש להשכילך עסקיהם⁹ ולחלק חלקיהם¹⁰, כי יש תועלת
הרבה להבין הענין על בריו.

הליצנות נחלקת לחמשה חלקים: האחד - איש¹¹
הנוטין דפי בכני-אדם, כמו שנקרא:
"תשוב, באחידך תדבר, בכך אמן תתן דפי" (תהלים ג,
 ב). **ומי שעושה כן נקרא לץ, דכתיב: "יד¹⁵ יד¹⁶ יחיר**

ביאורים

7. **צדיק אתה ה'.** על כן - "לא יגור" וגו'. 8. **במגורך רע.** איש רע, כלומר
 - מספרי לשון הרע. [פסוק זה מתייחס למספרי לשון הרע, כפי שמשמע
 מהמשך הפסוקים בפרק שם (פסוק ז'): "תאבד דוברי כזב איש דמים
 ומרמה..." ובפסוק י': "כי אין בפיחו נכונה... קבר פתוח גרונו, לשונם
 יחליקו" (רש"י סנהדרין קג). המהרש"א כתב שהפסוק הראשון ("דברי
 כזב") משמע שמדבר על השקונים ולא על מספרי לשון הרע, ולכן כתב
 שההוכחה היא מהפסוק השני, וכן רש"י בסוטה (מב. ד"ה לא יגורך) הביא
 רק הפסוק השני]. 9. **ולחלק חלקיהם.** להבחין בדרגות השונות של כל כת.
 10. **כי יש תועלת.** בכת"י הגירסא: "כי בערך החלקים יש תועלת". כלומר,
 כי בעריכת כל כת לחלקיה יש תועלת להבין. 11. **איש.** איש הלשון (כת"י).
 פירוש: איש בעל לשון רעה. 12. **הנוטין דפי בכני אדם.** המדבר דברי
 גנות על בני אדם. ואף שהוא מחלקי כת מספרי לשון הרע, מ"מ הוא גם
 מחלקי כת הלצים [שמתלוצץ ומוריד ערכו של הזולת בדברו עליו דברי
 גנות], ונענש בחומר שתיהן. 13. **תשוב.** במושב לצים. 14. **בכך אמן.** שאין
 לך דין וריב עמו, שאינו יורש עמך (רש"י). 15. **יד.** ענין מזיד, כלומר אכזר.
 16. **ידיר.** גאה.

¹⁷ לִין שְׁמוֹ, ¹⁸ עוֹשֶׂה ¹⁹ בְּעֶבֶרֶת זֶדוֹן (משלי כא, כד). פְּרוֹשׁ הפסוק כִּף הוא: זֶד יְהִיר לִין - הִלְצוֹן יֵשׁ בּוֹ ²⁰ שְׁתֵּי מִדּוֹת רְעוּת: הָאֶחָת - שֶׁהוּא זֶד וְעוֹשֶׂה הָעֶבֶרָה ²¹ בְּזֶדוֹן, שֶׁהוּא מִזִּיד עַל חֲבֵרוֹ בְּדָבָר שֶׁאֵין לוֹ בּוֹ ²² רֹחַ עוֹשֶׂה נֹזֵק וְהַפֶּסֶד גָּדוֹל לַחֲבֵרוֹ, כִּי כִשְׁהוּא נוֹתֵן דָּפִי ²³ וּמִכְאִישׁ רִיחוֹ כְּעֵינִי בְּנִי-אָדָם וּמִשְׁנִיאֻ - זֶהוּ ²⁴ תִּכְלִית הַזֶּדוֹן יוֹתֵר מִן הַגּוֹזֵל וְגוֹנֵב. כִּי כִשְׁהוּא גּוֹנֵב אִזּוֹ גּוֹזֵל ²⁵ אֵינּוּ בְּזֶדוֹן הֶלֶב, כִּי אִם לַהֲנָאָתוֹ הוּא כְּדִי לַהֲרַבּוֹת לוֹ הוֹן, אָבֵל הַנּוֹתֵן דָּפִי בְּבְנֵי-אָדָם אֵין לוֹ רֹחַ, ²⁶ וְהוּא גְרִיעוּת הֶלֶב; וְגַם הִלִּין הוּא יְהִיר, ²⁷ כְּעַל-נְאֻנָּה, וְלִכְךָ הוּא נוֹתֵן דָּפִי בְּבְנֵי-אָדָם. אָבֵל הַחֶכֶם עֲנִיו וְשִׁפְלָה הוּא מְפִיר מוֹמוֹ לְעַצְמוֹ, וּמִתּוֹךְ כִּף לֹא יִתְלוּצֵץ בְּבְנֵי-אָדָם לִתֵּן בָּהֶם דָּפִי בְּדַרְכֵי הַלִּיצָנִים הַיּוֹשְׁבִים וְאֹמְרִים "פְּלוֹנִי עֹשֶׂה כִּף וְכֵךְ" וּמִתְלוּצְצִים בּוֹ.

ביאורים

17. לִין שְׁמוֹ. נקרא לִין. 18. עוֹשֶׂה. גם מעשה. 19. בעֶבֶרֶת זֶדוֹן. בכעס ובאכזריות. 20. שְׁתֵּי מִדּוֹת רְעוּת. הזדון והגאווה. 21. בְּזֶדוֹן. ברשעות. 22. רווח. תועלת. 23. וּמִכְאִישׁ רִיחוֹ. עושה אותו מאוס (כריח רע). 24. תִּכְלִית הַזֶּדוֹן. קצה הזדון, דהיינו שיא הרשעות. 25. אֵינּוּ בְּזֶדוֹן הֶלֶב. אין זה נובע מרשעות גרידא. 26. הוּא גְרִיעוּת הֶלֶב. נובע מלב רע. 27. כְּעַל נְאֻנָּה. הרואה רק את מעלות עצמו ואת חסרונותיהם של האחרים.

הַשְׁנִי - שְׁלוּעַג עַל דְּבָרֵי בְּנֵי-אָדָם עֲבוּר ^(ג) שֶׁהוּא ²⁸ בּוֹ לָהֶם מַחֲמַת שְׁלֹא הִצְלִיחוּ גַם הֵם כְּמוֹהוּ ²⁹ בְּמִמּוֹן וּבְכַבּוֹד, וְלוֹעַג בְּעֵינָיִם, ³⁰ לֹא שִׁיתֵן בָּהֶם מוֹם, אֲלֵא הֵם נִבְזִים בְּעֵינָיו. וְזֶה הָעֲנִין כֹּא ³¹ מַחֲמַת הַנְּאֻנָּה, אִזּוֹ לִפְעָמִים כֹּא ³² מַחֲמַת שְׁלֹוה וְרַב תַּעֲנוּג, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר: ³³ "רַבַּת שְׂכַעָה לָּהּ נִפְשָׁנוּ

אבות ד, ג), כי אין נברא בעולם לבטלה. והוא יפוטס בצדק את כל דבר: את הטוב שבו יחייב, ואת הרע שבו - יבקר וישלול. וכי זה למה? כי מי שענינו פקוחות לראות בכל דבר שבעולם - "נברא", ועוד שהוא יודע כי הכל נברא בשבילו (כמבואר במסכת סנהדרין (לז): "לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם") - כיצד הוא יבטל וישלול דבר שהבורא בראו והושיט לו לראות בו חסדי ה' וחכמתו וגם להשתמש בו ככלי לעבודתו? זוהי מדת הליצנות לרחק דבר אשר אין להרחיקו (שע"ת ג, קעו), לבזות ולבטל. וכל ליצנותא בעולם אסורין חוץ מליצנותא דעבודה זרה (מגילה כה:). רק עבודה זרה אין לה זכות קיום בעולם, כי מהותה - שקר.

ביאורים

28. בּוֹ לָהֶם. בלבו. 29. בְּמִמּוֹן וּבְכַבּוֹד. לצבור ממון ולהיות נכבדים. 30. לֹא שִׁיתֵן בָּהֶם מוֹם. לא שידבר בגנותם. 31. מַחֲמַת הַנְּאֻנָּה. שמתגאה בעושרו ובכבודו. 32. מַחֲמַת שְׁלֹוה וְרַב תַּעֲנוּג. המקאים את רגשותיו כלפי מי שאין לו. 33. רַבַּת. הרבה.

³⁴הלעג השאננים ³⁵הבז לנאי יונים" (תהלים קכג, ד), וזה ראיה שאותם שאננים הם לועגים. ופעמים רב שלותם לועגים לצדיקים, כמו שנאמר: ³⁶"בלה לעג לי" (ירמיה ב, ז). ונאמר: ³⁷"לעג לרש חרף עשהו" (משלי יז, ה) - פרוש: מי שלועג לרש עבור שהוא רש, ונראה בעיניו מה שהוא רש הוא מחמת חסרון חכמתו, ומה שהוא עשיר הוא מחמת חכמתו, כמו שנאמר: ³⁸"בחי ועצם ידי עשה לי ³⁹את החיל הזה" (דברים תי, ז) - זה האיש הלועג הוא מחרף הבורא יתברך, כי [חלל הרש] הוא מעשה השם יתברך, בדכתיב: ⁴⁰"עשיר ורש נפגשו, ⁴¹עשה כלם ה" (משלי כב, ב), הרי הוא עושה ליצנות על מעשה השם יתברך.

ביאורים

34. הלעג השאננים. הלעג הבא מהאנשים השלולים והשאננים.
35. הבז לנאי יונים. הבז הבא מהגאים. 36. בלה לועג לי. כולם לועגים לי (לנביא ירמיה). 37. את החיל הזה. את הרכוש הזה. 38. עשיר ורש נפגשו. לא הגיע העושר לעשיר בכוחו ושכלו, ולא העוני לעני בשפלות ידיו וחסרון שכלו, כי שניהם נפגשו - שחזר הגלגל ופגשם מקרה העושר והרש, על כן אין ראוי שיתהלל ויתפאר העשיר מן הרש (רבינו יונה, משלי כב, ב). 39. עושה כולם ה'. אל תתע בנפשך לאמר, כי אחרי שהעושר והרש מקרה ופגישה מסבת הגלגל, כי לא גזר השם יתברך על העושר והרש - לא כן הדבר, כי עושה כולם ה', והסיבות כולם מעשה השם יתברך הם, ובידו למנוע הסיבה ולהגיע הסיבה (רבינו יונה, שם).

השלישי - יש לועג ⁴⁰לדברים ואין דעתו ⁴¹להבזות בעליהם, אך מרחיק פעלות שיש תקנה ואחרית לפעלתם. וחליץ הזה הוא חכם בעיניו, וכל מעשה ⁴²שהוא לא התחיל נראה לו שטות ולועג עליו. ופעמים תביאנה המדה הזאת לידי מינות ⁴³להלעיג על המצוות, דכתיב: ⁴⁴"זדים הליצני עד מאד, ⁴⁵מתורגך לא נטיתי" (תהלים קיט, נא). ⁴⁶(⁴⁷) וזה הלועג ⁴⁸אינו

גוף האדם - כן הלצון בפני התוכחה והמרדות, כי בליצנות אחד ובשחוק קטן יפיל האדם מעליו רביו גדול מן ההתעוררות וההתפעלות, מה שהלב מתעורר ומתפעל בעצמו (בפנימיותו) מדי ראותו או שמעו ענינים

ביאורים

40. לדברים. ולפעולות (כת"י). למעשים שאחרים יזמים או עושים.
41. להבזות בעליהם. אין כוונתו ללעוג על האנשים העושים מעשים אלו.
42. אך מרחיק... לפעולתם. הליצנות שלו עלולה להכשיל יוזמות ומעשים טובים שעשויים להועיל לעולם. 43. שהוא לא התחיל. לעשותו ולא בא מצידו. 44. להלעיג על המצוות. כאשר אחרים מקיימים אותן ולא הוא.
45. זדים הליצוני עד מאד. עם כי הזדים מתלוצצים בי עד מאד בעבור עסקי בתורה תמיד (מצודת דוד). 46. מתורגך לא נטיתי. עם כל זה מתורגך לא נטיתי ולא אחוש להם (שם). 47. אינו מקבל תוכחה. מאחר והוא חכם בעיני

20

וְשֵׁנִי רְעוּת יֵשׁ בְּדָבָר: אַחַת - ⁵⁶שְׁכַל הַמְרֻבָּה דְּבָרִים מֵבִיא חֲטָא; הַשְּׁנִית - שְׁמִכְבֻּל מְדַבְּרֵי-תוֹרָה. וְיֵשׁ בְּדָבָר הַזֶּה דְּרָכֵי מוֹת, ⁵⁷כִּי לֹא שָׁם אֶל לְבֹו כִּי פַעַת הַזֹּאת שְׁחֹא יוֹשֵׁב וּמִתְלוּצִין הָיָה יָכוֹל לְלַמֵּד אוֹ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה לְקִנּוּת חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

הַחֲמִישִׁי - הַמִּתְלוּצִין ⁵⁸עַל מַעֲשֵׂה וְעַל דְּבָרִים לֹא מַחֲמֵת שְׁחֹא בּוֹ לְאוֹתוֹ מַעֲשֵׂה שְׁחֹא מִתְלוּצִין, אֲלֵא הוּא לּוֹעֵג ⁵⁹בְּדֶרֶךְ הַמְשַׁחֲקִים דֶּרֶךְ שְׁחֹק, וּפְעָמִים שְׁגוּרִם לְזֶה מִשְׁתָּה הַיֵּין, שְׁנַאֲמַר: ⁶⁰"לֵץ הַיֵּין

ביאורים

56. שכל המרובה דברים מביא חטא. כל המרובה לדבר דברים בטלים, לא מילט מלהכשל בלשונו [רוב דברים לא יחדל פשע". (משלי י, יט)]. 57. כי לא שם אל לבו וכו'. ומאחר שלא זכר חובתו בעולמו נכלל בכלל כת הלצים [כי מי שפונה לבבו רגע אחת מדברי תורה או מן קבלת עול מלכות שמים הרי זה לץ ממש, כי הוא מבזה את גודל יקרתם ואינם חשובים בעיניו, ולכן פנה לבבו להבל הבלים. והרי זה דומה למי שאמרו לו "מנה זהב וכסף, וכל שתמנה יהיה שלך", והוא מתלוצץ מזה ההון ומבזה אותו ואינו משגיח עליו כלל. ולכן אמרו: אוי להם לבריות מעלבונה של תורה! - "יד הקטנה" בקצור קצת]. 58. על מעשה ועל דברים. על מעשי מצוות ודברי התעוררות ומוסר ('הרוצה בתשובה'). 59. בדרך המשחקין דרך שחוק. שאינו נותן דעתו למה שמוציא מפיו. ברבינו יונה הגירסא: "מדרך השמחים ללא דבר וחוק השחוק". כלומר, כאנשים שכל ימיהם כחגים מבלי שתהיה להם סיבה אמיתית ונכונה לשמוח וכמ"ש "ולשמחה מה זו עושה", 60. לץ היין. שותה

⁶¹הִמָּה שְׁכָר" (משלי ב, א).

וְדַע, כִּי לֹא יִהְיֶה ⁶²מְנַהֵג לִיצְנֻת קְבוּעַ בְּאָדָם ⁶³עַד שְׁחֹא פּוֹרֵק עַל שָׁמַיִם מַעְלִיו, עַל-כֵּן ⁶⁴יִקְבַּל עָלָיו עֲנֹשׁ לִתֵּת עָלָיו יְסוּרִים, ⁶⁵מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, שְׁנַאֲמַר: "יַעֲתָה אֶל תִּתְלוּצְצוֹ, כֵּן יִחְזָקוּ

ו. יקבל עליו עונש לתת עליו יסורים. ה'מסילת ישרים' (פ"ה) ביאר מדוע המתלוצץ באים עליו יסורים? כי זה הוא דבר שהדין נותן אותו, כי מי שמתפעל מן ההתבוננות ומן הלימודים - אינו צריך שיתייסר בגופו, כי כבר ישוב מחטאותיו בלי זה, מכח הרהורי תשובה שיולדו בלבבו, על ידי מה שיקרא או

שישמע מן המוסרים והתוכחות; אך הלצים שאינם מתפעלים מן התוכחות מפני כח ליצנותם - אין להם תיקון אלא השפטים, שאלה לא יהיה כח בליצנותם לדחותם מעליהם כאשר ידחו המוסרים.

ובדומה לזה כתב הגר"א על הפסוק (משלי יט, כה) "לץ תכה", וז"ל: לץ הוא המדבר דברים בטלים, ליצנות ושאר דברים, ואינו נהנה מזה כלל, ויודע שאין לו תועלת מזה אף לגופו, ולכן התוכחה והמוסר שיתנו לו לא יפרידו אותו מליצנותו, כי גם הוא יודע שאין תועלת לו מדבריו המגועלים, ורק

ביאורים

היין הוא לץ. 61. הומה שכר. שותה השכר יהמה ויצעק מתוך שכרותו. 62. מנהג ליצנות קבוע באדם. כלומר שזו הופכת להיות תכונתו. 63. עד שחוק פורק עול שמים מעליו. כי כל זמן שיש על האדם עול מלכות שמים אינו יכול להגיע כלל לאחד מאופני הליצנות. 64. יקבל עליו עונש לתת עליו יסורים. יענש לשאת על עצמו עול היסורים. 65. מדה כנגד מדה. כי כל אדם חייב שיהיה עליו עול מלכות שמים, והמתלוצץ שפורק עול שמים מעליו, דין הוא שיקבל תחתיהם עול יסורים כדי שיכנע לפני הקב"ה (שע"ת ג, קעו. ר"ן).

ארחות

שער השתיקה

צדיקים

עיונים

עיונים

ארחות

שער השתיקה

צדיקים

⁶⁶ מוֹסְרֵיכֶם" (ישעיה כח, כב).

הַחֲכָמִים הָיוּ מְזַהְרִים לְתַלְמִידֵיהֶם שֶׁלֹּא לְהִתְלוֹצֵץ אֶפְלוּ דֶּרֶךְ מִקְרָה וְעָרָא (עבודה-זרה יח, ב), ⁶⁷וְעַל זֶה הֶצְרָכּוֹ לְהַזְהִיר תַּלְמִידֵיהֶם, כִּי רַבִּים נִכְשָׁלִים בְּלִיצְנוֹת עַל דֶּרֶךְ מִקְרָה. הַמִּתְלוֹצֵץ עַל עוֹשֵׁי מִצְוֹת, זֶה הַדָּבָר נוֹטֵה לְמִינוֹת, ⁶⁸שְׂאִינוּ מֵאֲמִין בְּמִצְוֹת, וְהָרִי זֶה כְּמִי שֶׁמִּתְלוֹצֵץ עַל מִצְוֹת הַמֶּלֶךְ - ⁶⁹כְּלוֹם חַיִּים יֵשׁ לוֹ?! וְעוֹד, זֶה הַמִּתְלוֹצֵץ ⁷⁰מִחֲטִיא גַם אַחֲרֵיהֶם שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ מִצְוֹת, כִּי הֵם יֵרָאִים מִן הַלִּיצְנוֹת. ⁽¹⁾אֲבָל בְּעִבּוּדָה-זָרָה

כשיראה שמליצנותו בא לידי יסורים, יעזוב את דרכו הרעה. נמצא שהדרך היחידי שיעל על הלץ לעזוב את ליצנותו, הוא רק ע"י היסורים הבאים עליו. ז. אבל בעבודה זרה יכול להתלוצץ. במסכת סנהדרין (סג): מובא "כל ליצנותא אסירא חוץ מליצנותא דעבודה זרה". כתב ב'אור יחזקאל' (ח"ג מאמר ביטול הרע מעבודות האמונה): "אסורה הליצנות וכת ליצים אינה מקבלת פני שכינה, ומכל מקום ליצנותא דעבודה זרה מותרת, משום שליצנות זו הכרחית לעליית האדם, ואף

שיגיע למדרגות גבוהות מתוך הכרת ה'עשה טוב', מכל מקום כדי להלחם עם כח היצר דרושה עבודה פשוטה בביטול הרע, ועבודה זו דרכה ע"י

ביאורים

⁶⁶ מוֹסְרֵיכֶם. היסורים שלכם. ⁶⁷ ועל זה. והטעם שדוקא על זה. ⁶⁸ שְׂאִינוּ מֵאֲמִין בְּמִצְוֹת. כאילו אינו מאמין בהמצוות ניתנו מה', ומחמת זה לועג למי שעושה רצון ה'. ⁶⁹ כְּלוֹם חַיִּים יֵשׁ לוֹ. וכי מגיע לו לחיות. ⁷⁰ מִחֲטִיא גַם אַחֲרֵיהֶם שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ. בכת"י הגירסא: "מחטיא את הרבים, כי אותו העושה

ביטול וליצנות מהרע, ולכן מותרת ליצנותא דעבודה זרה. אנו ב"ה זכינו שאיננו דרושים לעבודת השגת האמונה חקירות ודרישות, והכל ברור לנו ע"י האמונה במסורת אבות, אמנם מכל מקום חלק עבודת

⁷¹ יָכוֹל לְהִתְלוֹצֵץ (סנהדרין סג, ב), ויכול להתלוצץ ⁷² בְּעוֹשֵׁי עֲבֻרֹת כְּדִי לְמַנְעֵם מִן הָעֲבָרָה, וְגַם אַחֲרֵיהֶם לֹא יַעֲשׂוּ עֲבֻרֹת כְּשֶׁמִּתְלוֹצְצִים עֲלֵיהֶם.

ביטול הרע אינו נעלם מאתנו, וחייבים אנו תמיד להמשיך בדרך ביטול הרע. דרך עבודה זו של ביטול הרע איננה רק בעבודת האמונה, אלא כל השגת המעלות העליונות נרכשות בדרך זו של הכרה בכח המעלות וביטול פשוט של דברים המתנגדים לה. הנה הידיעה שתכלית הבראה היא עולם הבא וכל הבראה כולה נבראת רק למען תכליתו בעולם הבא, היא העיקר בעבודתנו בעולמנו ודרוש לזה הכרה והבנה עמוקה, מכל מקום דרושה אף מחשבה פשוטה של ביטול עולם הזה, וכדחזינו דשלמה המלך ע"ה חיבר ספר שלם ספר קהלת שיסודו ביטול ואפסיות העולם הזה, וכנאמר 'הכל הבלים אמר קהלת הכל הכל' (קהלת א ב), ולאחר שהאריך רבות בביטול העולם הזה שוב סיים 'סוף דבר הכל נשמע את האלוקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם' (שם יב יג)."

ביאורים

המצוה יהא נרפה מן המצוה, וגם אחרים לא יעשו...". כלומר, העושה המצוה יהיה נחלש מן המצוה, שכבר לא יעשנה בלב שמח ובכל דקדוקיה ובכוונת הלב הראויה, וגם אחרים לא יתחילו כלל בעשיית המצוה מחשש שמא ילעיגו גם עליהם. ⁷¹ יָכוֹל לְהִתְלוֹצֵץ. כמבואר במסכת סנהדרין (סג): שומתר להשתמש בכח הליצנות כדי לגנות עבודה זרה ולבוותה. ⁷² בְּעוֹשֵׁי עֲבֻרֹת. במסכת קידושין (פא). מבואר שרבי מאיר היה רגיל להתלוצץ בעוברי עבירה. ופירש רש"י, שהיה אומר שהרוצה באמת להתגבר על יצרו, קל לו להתגבר עליו.

שער העשרים ושנים

שער השקר

השקר. דע, פי באַשר ישקל האדם כסף וזהב במאזנים ומבחין בין קל לכבד, כך ישקל האדם החכם במאזנים¹ להבין השקר והאמת. ויש חלוק בין שקר לשקר. כיצד? האומר על העץ שהוא זהב, אותו שקר² ידוע הוא. האומר על נחשת³ קלל שהוא זהב, אותו שקר⁴ צריך הבחנה, כי יש לשניהם דמות אחת, ויש זיפנים העושים דמות הנחשת⁵ בדמות הזהב, ואז אפלו⁶ הבקיאים אינם יכולים⁷ להבחין כי אם⁸ בקשי גדול. כך ענין המחשבה: יש מפלפל⁹ ועושה סברות לקנים השקר עד שנראה שהוא אמת, אבל החכם מבין

ביאורים

1. במאזנים. במאזני החכמה.
2. להבין השקר והאמת. להכיר ולהבחין אם שקר הוא או אמת.
3. ידוע. שהוא שקר, ואינו צריך הבחנה ובדיקה.
4. קלל. צורף ומזוקק באש עד שמאיר ומצהיב ונראה כעין גוון הזהב.
5. צריך הבחנה. בדיקה כדי לדעת אם הוא דובר אמת או משקר.
6. דמות אחת. נחושת קלל מראהו מבחוץ דומה לזהב.
7. בדמות הזהב. שמעבדים את הנחושת (יותר מנחושת קלל) עד שקשה להבחין בינה לבין הזהב.
8. הבקיאים. המומחים למתכות.
9. להבחין. בקלות את הזיוף.
10. בקושי גדול. לאחר בדיקה מדוקדקת.
11. ועושה סברות לקיים השקר. נותן הסברים שונים בכדי לחזק את השקר, ובכך הוא מטעה את האחרים.

א. שכל אדם נמשך אחר סברותיו ואחר מידותיו. המהר"ל ב"גור אריה" מפרש: "כי השוחד יעוור עיני חכמים" - שלא תעלה על דעתו הסברה הנכונה. "ויסלף דברי צדיקים" - שאפילו אם יעוררוהו על הדברים המצודקים - יסלפם.

¹² כל אחד ¹³ להבדיל בין השקר ובין האמת. וזה דבר ידוע לכל, שהשקר והאמת ¹⁴ תכופים בלב אחד. יש אדם ¹⁵ מזיף, אפלו שיודע בודאי שהדבר שקר הוא נמשך אחריו, כל-שכן כשיש ראיות לצדדים לשקר, ¹⁶ שדומה להיות אמת, שבודאי ימשך אחר שקרו. אבל יש אדם ¹⁷ אמת, ולא יעשה שקר אלא ¹⁸ כשיש סברות לו לשקר, אז הוא נמשך אחר השקר. ¹⁹ והחכם יכחיש הסברות של שקר בחכמתו. ויש לך לדעת, ^(א) שכל אדם ²⁰ נמשך אחר סברותיו ואחר מדותיו: ²¹

ביאורים

12. כל אחד. כל אדם, ויכול להבחין בדבריו אם הוא אומר דברי אמת או לא.
13. להבדיל בין השקר ובין האמת. להבין מהי סברה נכונה ומהי סברה שקרית.
14. תכופים בלב אחד. סמוכים זה לזה באותו הלב, וקל להחליפן זה בזה.
15. מזיף. שמטבעו נמשך אל השקר.
16. שדומה להיות אמת. שנוטה קצת להיות אמת, כלומר, כאשר השקר אינו ברור לעין, ויש צורך להתבונן היטב כדי לגלותו.
17. אמת. בטבעו.
18. כשיש סברות לו לשקר. כשיש לו סיבות והסברים לשקר, אזי מתבלבל ומאמין בשקר אף שהוא אדם אמיתי במהותו.
19. והחכם. בחכמתו חושף את השקרים, ומבדיל בינם לבין האמת.
20. נמשך. בשכלו ובמעשיו.
21. ואחר מידותיו. גם דברים ששוקל בדעתו - המניעים האמיתיים הם מידותיו ואינו מודע כי שכלו משרת את לבו ואת מדותיו הרעות.

ארחות

שער השקר

צדיקים

עיונים

מי הוא האדם הנקי מ"נגיעות"? אמר הגר"י סלנטר זצ"ל (אור ישראל, ל): רק מי שזכה למעלת תיקון היצר הרע. אדם לא יכול לשפוט על פי שכלו כל זמן שלא זכה לתקן את מידותיו, כי אז כל חייו יהיו מונהגים על ידי "נגיעות" - המידות! הנגיעות יסנוורו את עיני שכלו. מהו המבחן, אם כן, אשר באמצעותו אפשר לקבוע אם דעה מסוימת או החלטה כלשהי אינן נגועות בנגיעה אלא היא נקייה מ"נגיעות"? כתב הגרא"א דסלר זצ"ל ('מכתב מאליהו' ח"א עמ' 57) אם הדעה או ההחלטה פרצו כמו מאליהן ללא כל מאבק עם עצמו, יש לבדוק היטב אם ה"נגיעה" אינה "שותפה", כי קרוב לוודאי ש"נגיעה" הפעילה אותן. אך אם הדעה או ההחלטה עלתה בידו בקושי, מתוך מאמץ להכיר את האמת ומתוך מלחמה נגד ה"נגיעות" - תוך התלבטות ומאבק פנימי - הרי שהוא עבר את המבחן הראשוני, ואז יתכן שההחלטה טהורה אמיתית ונקיה. [ומוסיף עוד (שם, עמ' 60) שמחסדי הבורא הוא, שלא נתן ליצר רשות לכסות את האמת לגמרי, ולפיכך כל המחפשה בכל ליבו ורצונו, ימצאנה. אך כל זמן שאינו מחפש אותה, הוא אינו רואה אותה כלל].

בספר 'מעלות התורה' הביא מדברי אחיו הגר"א זצ"ל, וז"ל: "איתא בגמרא (ברכות סא): 'צדיקים יצר טוב שופטם, רשעים יצר הרע שופטם, בינונים זה וזה שופטם', וצריך להבין, משפטים הללו מאי היא, הלא המשפט לאלקים הוא. ושמעתי מאחי הגאון זצ"ל, דמשפט הוא לשון הנהגה, ולכן יקרא הדין השופט "אלקים", כי הוא מנהיג ומשגיח על בני דורו. והכי פירושו: צדיקים יצר טוב שופטם, רצה לומר מנהיגם, שכל הנהגותיו על פי יצר טוב. הרשעים יצר הרע שופטם, רצה לומר מנהיגם, ובינונים זה וזה שופטם רצה לומר מנהיגם. לכך צריך להתבונן ולשקול דעתו על כל מה שחפץ לעשות, אם הוא מצד היצר טוב, אם הוא מצד היצר הרע. ואם יבין שהוא מצד היצר הרע - ירגיז עליו ויעשה נגד עצתו, ועל זה נאמר 'פלס מעגל רגלך' (משלי ד, כו). ובפרט רשעים שכל הנהגותם על פי יצר הרע, מכל שכן שצריך להרגיזו תמיד. מי יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי, להיות אפילו מהבינונים. ואיתא בגמרא (שם): שרבה אמר על עצמו כגון אנו בינונים, אם כן אנחנו יתמי דיתמי צריכים להבין שלא להחזיק עצמו כבינונים, ובודאי רוב מחשבותיו הוא על פי יצר הרע, ולכן צריכים אנו תמיד להרגיז יצר טוב על יצר הרע...".

ארחות

שער השקר

צדיקים

הַעֲצֹל יַעֲשֶׂה²² כָּל סְבֻרוֹתָיו אַחֵר הַעֲצֹלוֹת, וְכֵן הַפְּעֵסָן²³ אַחֵר פְּעֻסוֹ, וְכֵן הַגָּאָה אַחֵר גָּאוֹתוֹ, וְכֵן כָּל הַמַּדּוֹת²⁴ שֶׁבְּאַרְנוּ לָפִי הַמִּדָּה שִׁישׁ בּוֹ הוּא עוֹשֶׂה: הַפְּזֹרֶן - אַחֵר הַפְּזֻרְנוֹת, הַצִּיָּקָן - אַחֵר הַצִּיָּקְנוֹת, הָאוֹהֵב - לָפִי אֲהַבְתִּי, הַשּׁוֹנֵא - לָפִי שִׁנְאוֹתִי. לָפִיכָּךְ אֲדָם שֶׁהוּא רוֹצֵה לְהִיטֵל אִישׁ הָאֱלֹהִים²⁶ אֲמַתִּי, צָרִיךְ לְהִסִּיר תַּחֲלָה מִמֶּנּוּ כָּל הַמַּדּוֹת הַגְּרוּעוֹת, בְּדִי שֶׁלֹא תִמְשַׁכְּהוּ הַמִּדָּה שִׁישׁ בּוֹ לָפִי עֲנִינָה, וְאֵז יוֹכֵל לְחַשֵּׁיג הָאֲמַת.

וַיֵּשׁ בְּעֵינֵי הַשֶּׁקֶר תִּשְׁעָה חֳלָקִים:

הָאֶחָד - הַמְּכַחֵשׁ בְּעֵמִיתוֹ בְּפִקְדוֹן אוֹ בְּחִלּוּאָה, אוֹ שֶׁהֵעִיד עֲדוֹת שֶׁקֶר, וְכַהֲנָה רַבּוּת. וַיֵּשׁ בְּזֶה הַשֶּׁקֶר שְׁנֵי עָנָשִׁים: הָאֶחָד - מַחְמַת הַשֶּׁקֶר,

ביאורים

22. כל סברותיו אחר העצלות. כל שיקוליו ונטיותיו השכליות נובעים מכח העצלות והיא הגורם המכריע העיקרי בדעתו. 23. אחר כעסו. בכל מאורע יוכל להסביר מדוע אכן ראוי לו לכעוס. 24. שבארנו. בפרקים הקודמים. 25. הציצקן. הקמצן. 26. אמיתי. שכל סיבותיו ומניעיו יהיו רק לפי רצון הבורא. 27. המכחש בעמיתו בפקדון או בחלואה. המכחיש שקיבל לידו פקדון או הלואה מחברו. 28. שהעיד עדות שקר. ובעדותו מפסיד ממון לחבירו.

ארחות שער השקר צדיקים

עיונים

(ב) כי השקר אפלו בלא נזק הוא תועבת השם ותפרד, שנאמר: "שש הנה שנא ה',²⁹ וישבע³⁰ ותעבת נפשו. עינים רמות לשון שקר וגו',³¹ יפיה כזבים עד שקר³² ומשלח מדרנים בין אחים" (משלי ו, טז-טז). ואומר: "ופי תהפכות

ב. כי השקר אפלו בלא נזק הוא תועבת השם. במסכת בכורות (ח:) מובא מעשה ברבי יהושע בן חנניה, שביקשו ממנו זקני אתונה שיאמר להם דברים של שקר. אמר להם: היתה פרידה שילדה. תמזה הזקנים: וכי פרידה יולדת!? אמר להם: אלה הם דברי השקר שאמרתם לכם... בספר "תולדות אדם" (ח"ב פ"ד) תמה, איהו חכמה זו לומר סיפור שקר? וכשאמר להם כבר את השקר כבקשתם, מדוע התפלאו "וכי פרידה יולדת", הרי ביקשו שקר? ומפרש: ידוע הדבר, שגם לפי מוסר הגויים, מדת השקר מאוסה, באשר היא מזיקה לחברה ולאנושות כולה. אבל הבנתם היא, שרק סוג שקר שעלול להטעות ולגרום לנזק - אסור, אבל סוג שקר המיועד רק להשתעשע בו ולא יביא לנזק, אין רואים בו הגויים איסור. אולם לפי השקפת תורתנו הקדושה, אסור השקר בכל מכלל, כי ה' אלוהים אמת ותורתו אמת, ואינו סובל אפילו מילולי שקרא בלבד. חכמי אתונה ביקשו מרבי יהושע בן חנניה שיגדיר להם מהו שקר. אמר להם: גם אם משהו אומר היתה לנו פרידה וילדה, אף שזה שקר גלוי ומילולי בעלמא - אסור. ועל כן התפלאו: וכי פרידה יולדת!? והרי כולם יודעים מכך, ושום אדם לא יאמין ולא ינוק מכזב זה, ולמה שיאסר? השיבם רבי יהושע: אלו הם דברי שקר לפי השקפת תורתנו.

ביאורים

29. שש הנה שנא ה', ששה דברים המה ששונא אותם ה'. 30. ושבע תועבת נפשו. וגם השביעית מתועבת בעיניו. 31. עינים רמות לשון שקר. גאותן, והמדבר שקרים. 32. יפיה כזבים עד שקר. מדבר שקרים בהעידו עדות שקר. 33. ומשלח מדרנים. מבעיר אש המחלוקת בין ריעים. 34. ופי תהפכות

ארחות

שער השקר

צדיקים

שנאתי" (שם ח, יג). הענש השני - מחמת הנזק³⁵ שהזיק לחברו.

השני - אין בגוף השקר נזק לחברו, אך מתבונן להטעות חברו שיאמין בו ויבטח בו ולא ישמר ממנו, ואז יוכל³⁷ להרע לו, כמו שנאמר: "בפיו שלום את רעהו ודבר, ויבקרבו ישים"³⁹ ארבו" (ירמיה ט, ז); ואף בעיני בשר-ודם נתעב השקר, שנאמר: "תועבת מלכים עשות רשע וגו', רצון מלכים שפתי צדק" (משלי טז, יב-יג).

הנשישי - המשקר בחברו לא לגזל ממנו דבר שהוא שלו, אך הוא רואה טובה שעתידיה לבוא

ביאורים

שנאתי. והמדבר הפוך ממה שחושב בלבו - שונא אני. 35. שהזיק לחברו. שהרי הוא אינו מחזיר לו את ההלואה או הפקדון שלקח ממנו. 36. אין בגוף. המשקר, ואין בגוף (כת"י). 37. להרע לו. נמצא כי מטרת השקר בסופו של דבר להפסיד לחברו ולהזיקו. 38. ובקרבו. בתוך לבו. 39. ארבו. מארב עליו. 40. ואף בעיני בשר ודם נתעב השקר. כלומר, גם בני אדם ממאסים את השקר ואת המשקר. 41. תועבת מלכים עשות רשע. הנה למלכים והם השכלים האנושיים הוא מתועב מאד ושונא עשיית הרשע בדעות או במדות (רלב"ג). 42. רצון מלכים שפתי צדק. המדברים אמת מרוצים המה למלכים.

ארחות

שער השקר

צדיקים

עיונים

עיונים

ארחות

שער השקר

צדיקים

לַחֲבֵרוֹ ⁴³וְהוּא מְהֵרָה אַחֵר אוֹתָהּ;
טוֹבָה לְקַחַת אֵלָיו בְּשֶׁקֶר וּבְרָמָאוֹת;
אִי יִדְבֹר שְׁקָרִים לַחֲבֵרוֹ עַד ⁴⁴שִׁיתָן
לוֹ מִתְנָה, כִּגוֹן ⁴⁵שִׁמְבֹשֶׁר לוֹ
בְּשׁוֹרוֹת שֶׁקֶר וַיִּתֵּן לוֹ מִתְנֹת עֲבוֹר
זֶה, וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה הָעֵנִין. וְאָמְרוּ
רַבּוֹתֵינוּ וְזָרוֹנָם לְבָרְכָה (סנהדרין צב,
א): הַמַּחְלִיף בְּדַבּוּרוֹ ⁴⁷כָּאֵלּוּ

ג. כאילו עובד עבודה זרה. במסכת סנהדרין (צב:) אמרו: כל המחליף דבורו כאילו עובד עבודה זרה, כתיב הכא "והייתי בעיניו כמתעתע", וכתוב התם (ירמיה י) "הבל המה מעשה תעתועים". בחידושי אגדות מהר"ל (ד"ה כל המחליף) פירש, שחוטמו של הקב"ה אמת, והשקר

הוא העבודה זרה, ולפיכך המחליף בדבורו יוצא מן השם יתברך ומרשותו ודבק בעבודה זרה, שכל מי שיוצא מן האמת הוא דבק בע"ז, ולכן מביאה הגמרא את הפסוק והייתי בעיניו 'כמתעתע' כי העבודה זרה הוא בודאי טעות, ומה שלא אמר כל 'המשקר' ואמר כל 'המחליף' בדבורו, לומר שאפילו כשמחליף בדבור קל, נקרא מחליף בדבורו והוא כאילו עובד

ביאורים

43. והוא מהדר וכו'. מחזר אחריה להשיגה ומסבב בשקריו להעבירה לעצמו, כמו הרואה את חברו עוסק בעסק טוב, ובא זה והרבה עליו בשקר, ואמר לו שיש ברור שיהיה היוק בזה העסק, או שאר איזה שקר, עד שסיבב העסק לעצמו (לשון "יד הקטנה", הלכות דעות, פרק י' סעיף א).
44. שיתן לו. חברו מתנה בעבור הבטחות שוא שמבטיח לו. 45. שִׁמְבֹשֶׁר לוֹ בְּשׁוֹרוֹת שֶׁקֶר וַיִּתֵּן לוֹ מִתְנֹת עֲבוֹר זה. שמבטיח לו הבטחות שוא כדי שיתן לו מתנות. וב"יד הקטנה" (שם) פירש כגון שיאמר לו רצוני לקנות בית זה שאתה רוצה לקנות, ועל ידי זה נותן לו דמים למען יסלק עצמו ולא יקנה. כלומר, חברו יתן לו מתנה כדי לסלקו מהמקח כי הוא עושה עצמו כמי שגם הוא מעוניין לקנותו. 46. המחליף בדבורו. משנה בדבורו שלא יהא ניכר (רש"י). 47. כאילו עובד ע"ז. כיון ששיקר בחותמו של הקב"ה, שהוא אמת

עבודה זרה. עכ"ד.

רש"י במסכת מכות (כד.) כתב, שיעקב לא רצה לשקר מתחלה (שהרי אמר 'אולי ימושני אבי'), אלא שאמו הכריחתו, ועל פי הדיבור, דכתיב: "עלי קללתך בני" ומתרגמינן "אלי אתאמר בנבואה דלא ייתן לוויטא עלך ברי". וכתב החזו"א (אמונה ובטחון ד, יג):

עוֹבֵד עֲבוֹדָה-זָרָה, ⁴⁸שֶׁנֶּאֱמַר:
"אֵלֶּי יִמּוֹשְׁנִי אָבִי וְהָיִיתִי בְּעֵינָיו
כְּמִתְעַתֵּעַ" (בראשית כו, יב), וְנֶאֱמַר
עַל עֲבוֹדָה-זָרָה: "הֶבֶל הֵמָּה ⁵⁰
⁵¹מַעֲשֵׂה תַעֲתָעִים" (ירמיה י, טו);
וְלֹא יִדְבֹק בָּאֵלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה-זָרָה
מִמֶּנּוּ, אֲלֵא בְּדַמְיוֹן קֶצֶת, ⁵²כִּי הוּא
נִסְתָּר בְּשֶׁקֶר וְנִעְזֵר בְּשׁוֹא.

מבואר שדברי יעקב ליצחק, לולא שהותרו לו על פי רוח הקודש ששרתה על רבקה, היה בהם חטא כה חמור, עד שהחשיבוהו כאילו עובד עבודה זרה.

כי על כן השקר במהותו דבר מאוס ומגונה. לא אך כמעשה מרמה להשגת רווחים על חשבון הזולת, אלא אף שינוי בסיפור דברים של מה בכך בכלל עון השקר הוא. ולא עוד אלא שאדם שדיבר שקר לשעתו, הגם כי חטא הוא בידו, עדיין "צורתו צורת אדם". לא כן "המתמיד בשקרי - צורתו צורת שקרן, ואישיותו נעדרת"!

ביאורים

(עיון יעקב). 48. שֶׁנֶּאֱמַר. אצל יעקב אבינו שאמר לו אמו שישנה את קולו לקול אחיו עשיו, ואמר לה יעקב שחושש הוא לעשות כן. 49. אֵלֶּי יִמּוֹשְׁנִי... כְּמִתְעַתֵּעַ. שְׁמָא יִמְשֵׁשׁ אוֹתִי יִצְחָק אָבִי, וִירָאָה שְׁאִין יְדֵי שְׁעִירוֹת כִּידֵי עֵשִׂי, וַיֵּדַע שְׁאֵין מִשְׁקֶר. 50. הֶבֶל הֵמָּה. האלילים, ואין בהם ממש. 51. מַעֲשֵׂה תַעֲתָעִים. העושה פסל תועה מדרך השכל הישר. 52. כִּי הוּא נִסְתָּר בְּשֶׁקֶר וְנִעְזֵר בְּשׁוֹא. מלשון הכתוב בישעיה (כח, טו): "כי שמנו כזב מחסנו ובשקר נסתרנו". והכוונה, לפי שזה המחליף סבור אשר על ידי זה השקר הוא נעזר ועל ידו הוא משיג חפצו, ולו היה מדבר באמת היה מגיע לו היוק, והרי ענינו

ארחות

שער השקר

צדיקים

עיונים

עיונים

ארחות

שער השקר

צדיקים

הַרְבִּיעִי

הַמְשַׁקֵּר בְּסִפּוֹר
דְּבָרִים, ⁵³שִׁשְׁמַע
מִקְצַת וּמַחְלִיף, וּמַתְכַּנֵּן לְהַחֲלִיף,
וְאֵין לוֹ שׁוֹם רֶוַח בְּאוֹתוֹ שֶׁקֶר וְגַם
לֹא יִזִּיק אוֹתוֹ שֶׁקֶר לְחִבְרוֹ. וּפְעָמִים

ד. גם זו מדה רעה.
בספר החינוך (מצוה
עד) האריך בגנות מדת
השקר, וז"ל: הוזהירנו
התורה להרחיק מן
השקר, כמו שכתוב:
"מדבר שקר תרחק".

שֶׁהוּא מְסַפֵּר דְּבָרִים ⁵⁴שֶׁהוּא בּוֹדֶה הַכֹּל מִלְּבוֹ. וַיֵּשׁ לוֹ
עֵנָשׁ, שֶׁאוֹהֵב שֶׁקֶר ⁵⁵בְּלֹא תוֹעֵלֶת, וְעַל זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה
עָלָיו הַשְּׁלוֹם: ⁵⁶"יָפִיחַ כְּזָבִים ⁵⁷עַד שֶׁקֶר" (משלי י, יט). וַיֵּשׁ
לָךְ לִידַע, שֶׁזֹּאת הַמִּדָּה תְּכַיֵּאֶה לְהַעֲדִיר שֶׁקֶר בְּאַחֲיוֹ
⁵⁸מִחֲמַת שֶׁהוּא אוֹהֵב שֶׁקֶר. וַיֵּשׁ אֲנָשִׁים שֶׁמַּחְלִיפִין
מִקְצַת דְּבָרִים שִׁשְׁמַעוּ ⁵⁹בְּלִי דַעַת, כִּי אֵינָם שָׂמִים עַל לֵב
בְּעַת שֶׁהֵם שׁוֹמְעִים הַדְּבָרִים לְחַקֵּר עַל אֱמֻתוֹתָם - ⁶⁰(ה') גַּם
זוֹ מִדָּה רָעָה, וְעַל זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה עָלָיו הַשְּׁלוֹם: "וְאִישׁ

ביאורים

ממש כעובד עבודה-זרה, אשר דעתו שעל ידה יהיה מצליח ושיש בה איזה
ממש וכו', ובאמת רק הבל מעשה תעותעים וכו' (לשון "יד הקטנה" שם).
53. ששמע מקצת ומחליף. מספר מה ששמע, ומשקר בחלקם במתכוון,
כלומר, לא אומר את כל האמת ששמע. 54. שהוא בודה הכל מלבו. ממציא
מעצמו את כל הדבר ומספרו כאילו הוא אמת. 55. בלא תועלת. והרי זו
השחתה בנפש. 56. יפִיחַ כזבים. יוציא שקרים מפיו. 57. עד שקר. בכת"י:
"עד שקר, פירוש: אם תראה בן-אדם שיפִיחַ כזבים בדבריו, יש לך לידע,
שזאת המדה...". 58. מחמת שהוא אוהב שקר. אזי הוא מתרגל אליו וסופו
שישקר גם בבית דין. 59. בלי דעת. שלא במתכוון. 60. גם זו מדה רעה.

והנה הזכירה התורה
בו לשון "ריחוק"
לרוב מיאוסו, מה
שלא הזכירה בכל
שאר האזהרות. ומצד
הריחוק הוזהירנו שלא
נטה אוזנינו כלל לשום
דבר שנחשוב שהוא
שקר. אע"פ שאין אנו
יודעים בבירור אם אותו
הדבר שקר. וכעין מה
שאמרו רז"ל: "הרחק
מן הכיעור והדומה לו".

השקר נתעב ונאלח
בעיני הכל. אין דבר
מאוס ממנו, והמארה
והקללה בבית כל

שׁוֹמֵעַ לְנֶצַח יְדִבֵּר" (שם כא, כח) -
פְּרוּשׁ: מִי שֶׁנּוֹתֵן לֵב לְשִׁמְעַ וּלְהִבִּין
תִּכְנֵן הָעֵינָן וְהַדְּבָרִים אֲשֶׁר יִסְפְּרוּ
⁶¹עֲבוּר שִׁסְפְּרוּ אוֹתָם ⁶²עַל דֶּרֶךְ
הָאֱמֶת, שֶׁלֹּא יִמְצֵא בְּפִיו לְשׁוֹן
שֶׁקֶר, אוֹתוֹ הָאִישׁ ⁶³לְנֶצַח יְדִבֵּר, כִּי
יִתְאוּוּ כְּנִי-אָדָם ⁶⁴לְשִׁמְעַ דְּבָרָיו
⁶⁵וְלֹא יִנְעֲרוּ בוֹ עַל דְּבָרָיו.

הַחֲמִישִׁי - הָאוֹמֵר לְחִבְרוֹ

אוהביו. מפני שה' יתברך אמת, וכל אשר אתו אמת. ואין הברכה מצויה
וחלה אלא במתדמים אל הקב"ה במעשיהם, להיות אמיתיים כמו שהוא
אמת, אבל מי שמעשיו בהיפך מידותיו הטובות, והם בעלי השקר שהם
היפך מידותיו ממש, גם כן תנחו עליהם לעולם מה שהוא היפך מידותיו
של הקב"ה, והיפך מדת הברכה שהיא בו - היא המארה והקללה, והיפך
השמחה והשלום והתענוג שהם אתו, היא הדאגה והקטטה והצער, כל אלה
חלק אדם רשע מאלקים.

ביאורים

אף שאינם מתכוונים לשקר. 61. עבֹר שספֹרו. בכת"י: "שיספֹרו". כלומר,
כדי שיוכל להעביר את הדברים ששמע במדויק. 62. על דרך האמת. בלא
שינוי, תוספת או מגרעת. 63. לנצח ידבר. אם יחפוץ יוכל לדבר ללא הגבלה.
64. לשמוע דבריו. ולא יהיו לטורח עליהם. 65. ולא ינערו בו על דבריו. לא
יאמרו לו: למה תדבר עוד דברך? (שע"ת).

נְשִׁיטִיב לוֹ אוֹ שִׁתֵּן לוֹ מִתֶּנָּה אוֹ שִׁיעֹזֵר לוֹ, וְלֹא אָמַר לוֹ
עַל דֶּרֶךְ ⁶⁶הַבִּטְחוֹן שִׁכְטָח בוֹ לֵב חֲבֵרוֹ, וּבִשְׁעָה שִׁיאֲמַר
לוֹ כֶּךָ ⁶⁷הִיָּה בְּלִכְבוֹ שְׁלֹא לָתֵת, וְעַל זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ:
”שְׁלֹא יִדְבֵּר אֶחָד בְּפֶה וְאֶחָד בְּלֵב” (בבא מציעא מט, א).

הַשְׁשִׁי - הַמְבִטִּית אֶת חֲבֵרוֹ ⁶⁹לְהִיטִיב לוֹ, וְהַבְטִיחָו
כָּל-כֶּךָ עַד שִׁכְטָח בוֹ לֵב חֲבֵרוֹ - אֵין לוֹ ⁷⁰לְחַלֵּל
הַבְטָחָתוֹ. וְאִם הוּא מְשַׁקֵּר בָּזֶה, יֵשׁ בוֹ עֲנֹשׁ גָּדוֹל יוֹתֵר
מִן הָרִאשׁוֹן, שְׁלֹא עָשָׂה אֱלָא דְבוּר בְּעֵלְמָא. וְהָאוּמֵר
לְחֲבֵרוֹ לָתֵת לוֹ מִתֶּנָּה מוֹעֲעֵטָת, אַף-עַל-פִּי שְׁלֹא הִזְכִּיר
לוֹ לְשׁוֹן הַבְטָחָה, אָמְרִינֵן (שם): כָּל הַחוֹזֵר בְּדִבְרֵיו -
יֵשׁ בוֹ מִשּׁוֹם ⁷¹מִחְפְּרֵי אֲמָנָה, בִּי לֵב חֲבֵרוֹ ⁷²סוֹמֵךְ עָלָיו
וּבוֹטָח בוֹ ⁷³אֲחֵר שֶׁהַמִּתֶּנָּה מוֹעֲעֵטָת. וְאִם אִישׁ עָנִי הוּא,
אַף-עַל-פִּי שֶׁהַמִּתֶּנָּה מְרַבָּה, אִם חוֹזֵר בוֹ רָעָתוֹ רַבָּה,

ביאורים

66. הבטחון. הבטחה. 67. היה בלבו שלא לתת. ומכיון שבעודו מדבר
כבר החליט בדעתו לא לקיים את דבריו, גם זה מכת שקרנים יחשב.
68. שלא ידבר אחר בפה ואחר בלב. בשעה שהוא אומר הדיבור לא יהא
בדעתו לשנות (רש"י). 69. להיטיב לו. ובשעת ההבטחה מתכוון אמנם
למלא את הבטחתו. 70. לחלל. לבטל. 71. מחפרי אמונה. נחשב כאדם
בלתי נאמן. 72. סומך עליו ובוטח בו. שיעמוד בדבורו אע"פ שלא הזכיר
לשון הבטחה. 73. אחר שהמתנה מועטת. וקל לו לקיים הבטחתו ולכן

⁷⁴כִּי נָדַר וְעָבַר עַל ”לֹא יַחַל דְּבָרוֹ” (במדבר ל, ג). וְכֵן מִי
שֶׁהִתְפָּאֵר בְּפִנֵּי רַבִּים לָתֵת מִתֶּנָּה לְאָדָם, דִּהְיוּ בָּמוֹ
הַבְטָחָה ⁷⁶כִּיּוֹן שֶׁהוּא מִתְחַלֵּל עַל נְדִיבוּתוֹ, וְאֵין נֶכּוֹן
שִׁישׁוּב מִדְּבָרָיו ⁷⁷מֵאַחֵר שֶׁנִּתְכַּבֵּר וְנִתְחַלֵּל בְּדָבָר.

הַשְּׁבִיעִי - הַמִּתְעַה חֲבֵרוֹ לֵאמֹר כִּי עָשָׂה עִמּוֹ טוֹבָה אוֹ
דָּבָר עָלָיו טוֹבָה, וְלֹא עָשָׂה. וְעַל זֶה אָמְרוּ
רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבָרְכָה (חולין צד א): ⁷⁸אָסוּר ⁷⁹לִגְנוֹב
⁸⁰דַּעַת הַבְּרִיּוֹת, וְאֶפְלוּ דַּעַתוֹ שֶׁל גּוֹי. וְיֵשׁ בָּזֶה חֲטָא, כִּי

ביאורים

חבירו סומך על זה ביותר. 74. כי נדר. כלומר, מאחר והוא עני א"כ אמירתו
לתת לו מתנה נחשבת כנדר לצדקה. 75. לא יחל. לא יבטל. 76. כיון שהוא
מתחלל על נדיבותו. כיון שהבריות מהללים ומשבחים אותו על כך, הרי זה
כאילו קיבל על זה תמורה, וחייב למלא אחר דבריו. 77. מאחר שנתכבד
ונתחלל בדבר. רבינו יונה (שע"ת, קפג) הוסיף: "כענין שכתוב (משלי כה, יד):
נשיאים ורוח וגשם אין איש מתחלל במתת שקר - פירוש: כמו שיצטערו בני
אדם אחרי בוא סימני הגשם ולא בא הגשם, כן ענין איש מתחלל במתת שקר,
כי מה שהתחלל בדבר - סימן קיום הדבר, על כן יצטער האיש שהבטיחהו
על המתנה, כי הזכיר תוחלתו". 78. אסור לגנוב דעת הבריות. שמראה את
עצמו כאילו מחזר לעשות טובה לחברו ולכבדו בגופו או בממונו, ובאמת לבו
לא נכון עמו ('חזון יחזקאל' ב"ק ז, ג). 79. לגנוב. פירוש, להטעותם. כי על
ידי שמטעה דעתם סבורים הם שהוא אוהבם מאוד, ונמצא הם מחזיקים לו
טובה בחנם, שהרי באמת לא עשה להם שום טובה (רש"י). 80. דעת הבריות.
"ואפילו מילה אחת של פתוי ושל גניבת הדעת אסורה, אלא שפת אמת ורוח
נכון ולב טהור מכל עמל והוות" (רמב"ם הל' דעות פ"ב ה"ו).

אָנוּ חֵיבִים לְדַבֵּר דְּבָרֵי אֱמֶת,^{81(ה)} כִּי

הוא מיסודי הנפש.

ה. כי הוא מיסודי הנפש. במדרש רבה (בראשית פ"ח, ה): "אמר רבי סימון בשעה

שבא הקב"ה לבראות את אדם הראשון נעשו מלאכי השרת כיתים כיתים וחבורות חבורות. מהם אומרים אל ייברא ומהם אומרים ייברא. הה"ד 'חסד ואמת נפגשו צדק ושלוש נשקו'. חסד אומר... ואמת אומר אל ייברא שכולו שקרים... מה עשה הקב"ה - נטל אמת והשליכו לארץ. הה"ד 'ותשלך אמת ארצה'. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבון העולמים, מה אתה מבזה תכסיס אלטיכסייה (חותם) שלך. תעלה אמת מן הארץ! הה"ד 'אמת מארץ תצמח'."

כתב בספר 'עלי שור' (ח"ב עמ' תקכד): המצוי קצת בלשון הזהב של חז"ל רואה כאן מסה עמוקה על מהות האדם ותעודתו. מצד חסד וצדק ראוי האדם להבראות כי מידות אלו מצויות בו. מצד מידות האמת והשלוש - שעליהם העולם קיים! - אין לו זכות להיברא, כי "כולו שקרים, כוליה קטטה".

הדברים מפליאים: הלא רבינו יונה הניח יסוד מוסד "שנתייבנו על גדרי האמת כי הוא מיסודי הנפש" (שע"ת ג, קפד). אם האמת הוא מיסודי הנפש - איך האדם "כולו שקרים"? אכן, בנפש נמצא יסוד האמת, אך לא בגוף; הוא, עם תאוותיו וגשמוניותו חוצץ בפני האמת שבנפש. וכשאר אמת, גם שלום איננו. מי כהקב"ה היודע על סתירה זו שבעצם האדם, הרי "הוא יודע יצרנו" (תהלים קג, יד), ובכל זאת הוא יתברך רצה לברוא את האדם אף על פי כן.

"מה עשה הקב"ה - נטל האמת והשליכו לארץ". הוא ברא את האדם בארץ, ולשם השליך גם את האמת. מעתה צריך האמת - שמצד עצמו הוא מקטרג

ביאורים

81. כי הוא מיסודי הנפש. פירוש, כל מעשה שאדם עושה וכל מצוה שאדם מקיים הכל חייב להיות באמת. ולכן, האמת היא יסוד לכל מעשה ומעשה של האדם (עלי אורח). "האמת היא כלל גדול בקיום התורה, וההיפך השקר" (מהרש"א).

השמיני - המשתבח במעלות

שְׁאִינֶן נִמְצְאוֹת בּוֹ,

⁸² וְזֶהוּ חֵטְא גָדוֹל. וְאִפְלוּ אִם הָיָה

אֱמֶת, כִּי כִשְׁמֹהֲלָל נִרְאָה מִדְּבָרָיו

שֶׁלֹּא עָשָׂה צְדָקוֹתָיו וְנִדְּבֹתָיו לְשֵׁם

שְׁמִים אֶלָּא ⁸⁵ לְשֵׁם עֲצָמוֹ וְלִתְהַלָּה.

וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְכָרוֹנָם לְבָרְכָה: מִי

על עצם מציאות האדם - לדור אתו בכפייה אחת בארץ הגשמיית הלזו. ואנו מנחשים כי "השלכת האמת ארצה" היא נתינת התורה לישראל שהיא היא תורת האמת. ומלאכי השרת ערערו על זה בטענה שהקב"ה כביכול מבזה את חותמו אמת. ורומזים

חז"ל בזה על טענת מלאכי השרת בעת מתן תורה "מה לילוד אשה בינינו? חמדה גנוזה לך תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם?" (שבת פח:). וטענה גדולה היא זו: מצד עצמו אין האדם ראוי לקבל תורה, כי אמת מוחלט - איך הוא מתאים למי שכולו שקרים? אולם, כך רצה הקב"ה. ורצונו יתברך הוא כי מעתה "אמת מארץ תצמח". קושית המלאכים הוא הוא התירוץ עצמו: רצה הקב"ה כי אותו אדם אשר מצד בריאתו כולו שקרים - ייהפך על ידי התורה לאיש אמת! דווקא זאת היא הכוונה העמוקה בבריאת האדם: האדם יכול על ידי התורה ליהפך לאיש אמת; זאת היא עבודתו ותכליתו.

תורה היא נתינת האמת המוחלט "לארץ", ומתוכה צומח איש-אמת שהוא התלמיד חכם. המצוות המעשיות מוציאות אותו משרירות לבו הרע ומשרישות בו קדושה. עסק התורה מתפס את שכלו באמת אלקית. כל סוגיא וכל הלכה היא גילוי אמיתת רצונו יתברך, וכל לימודו הוא חיפוש-

ביאורים

82. וזהו חטא גדול. שרודף לבקש כבוד שאינו מגיע לו. 83. ואפילו אם היה אמת. שנמצאות בו אותן מעלות שהוא משתבח בהן. 84. נראה מדבריו. כלומר, אף כי יתכן שבשעת מעשה עשה לשמה, ורק אח"כ חפץ בכבוד המגיע לו עבור זה, מ"מ נראה מדבריו... 85. לשם עצמו ולתהלה. לטובתו

שֶׁמְכַבְּדִים אוֹתוֹ שֶׁהֵם סוֹבְרִים
שִׂידַע שְׁתִּי מִסִּכְתּוֹת וְהוּא לֹא
יִדַע רַק אַחַת, חַיֵּב לוֹמַר לָהֶם:
אֵינִי יוֹדֵעַ רַק אַחַת (ירושלמי שביעית
פ"ה ה"ה); כֹּל-שֶׁכֶּן שְׂאֵסוֹר לוֹ⁸⁶ לְכֹזֵב
וְלַהֲתַפְּאֵר בְּמַעֲלֹת שְׂאִין בּוֹ.

הַתְּנִיעִי - ⁸⁷הַמְסַפֵּר בְּסִפּוֹר
דְּבָרִים שֶׁשֻּׁמְעֵם,
⁸⁸וְהַחֲלִיף בְּדְבָרִים אֲדוּת חֶפְצוֹ,
וְאֵין הַפֶּסֶד לְשׁוֹם אָדָם בְּזֶה, אֵךְ

⁸⁹יֵשׁ לוֹ מַעַט הִנָּאָה בְּשִׁקְרוֹ, אֶף-עַל-פִּי שְׂאִינוֹ מְרוּיָח
מְמוֹן בְּכָךְ. כְּגוֹן (יבמות סג, א) רַב, שֶׁאָמַר לְאִשְׁתּוֹ: ⁹⁰עֲשִׂי
לִי מְלֻפְחִי (עֲדָשִׁים), ⁹¹וְעִשְׂתָּה חֲמִצִּי, וְכִשְׂאֵמֶר חֲמִצִּי
עֲשְׂתָה לוֹ מְלֻפְחִי. ⁽¹⁾הֲלֹךְ תִּהְיֶה בָנוּ וְהַפֶּךְ הַדְּבָרִים:

ביאורים

ולהנאתו כדי להתכבד בעיני הבריות. ⁸⁶. לכוזב. להטעות הבריות.
⁸⁷. המספר. המשקר (כת"י). ⁸⁸. והחליף בדברים אודות חפצו.
משנה בדיבורו כדי להשיג רצונו. ⁸⁹. יש לו מעט הנאה בשקרו. כלומר,
מבקש להשיג מן השקר שלו הנאה כלשהי. ⁹⁰. עשי לי מלופחי. בשלי
לי עדשים. ⁹¹. ועשתה חמצי. במקום עדשים בישראל לו 'חמיצ' (מין
קטניות).

אך אם כן, כיצד נבאר
את הנהגתו של חייא
בנו, האם אצלו לא
היתה מושרשת כל כך
מדת האמת, חלילה?
אלא, לאמיתו של דבר
הרי היו גדולי עולם אלו
מתוחכמים ביותר, אך
כשהדבר נגע לנוחיותם
ולרווחתם האישית,
התהלכו במלוא
התמימות, בטוהר
האמת ללא סייג.
מעתה נוכל להבין את
הנהגתו המחוכמת של

בְּשִׁהִיָּה חֲפִיץ (רב) חֲמִצִּי אָמַר לְאִמּוֹ
תַּעֲשִׂי מְלֻפְחִי, וְהִיא עֲשְׂתָה חֲמִצִּי.
וְזֶה חֲפִיץ עֲשֵׂה לְכַבּוֹד הָאָב, כְּדִי
שִׁיָּהָ לוֹ מְזֻמָּן הַמֵּאֲכָל שֶׁחֲפִיץ,
וְאֶף-עַל-פִּי-כֵן מָחָה בִּירוֹ שְׁלֹא
לַעֲשׂוֹת עוֹד, ⁽¹⁾מִשּׁוֹם ⁹²לְמַדּוֹ
לְשׁוֹנִם דְּבַר שִׁקֵּר" (ירמיה ט, ד). אֵךְ
אֵין עֲנֵשׁ בְּזֶה הַשִּׁקֵּר כְּעֲנֵשׁ
הַמְשַׁקְּרִים עַל לֹא דְבַר, פֶּאֶשֶׁר

חייא בריה דרב, שאמנם אם הדבר היה נוגע לרווחתו האישית, יתכן שגם
הוא לא היה מעלה בדעתו שאפשר לשנות מן האמת, ברם, הרי כאן נגע לו
הענין להידור במצות "כיבוד אב", ולשם כך השתמש בחכמתו כדי להפיק
רצון אביו, ובכל זאת אמר לו רב, לא להמשיך במרמה זו.

ז. משום למדו לשונם דבר שקר. אע"פ שמותר בדרך כלל לשקר במקרה
שהאמת תביא להפרעה לשלום (ראה יבמות סה:), בכל זאת אמר רב לבנו
שאין לעשות כך, כיון שבכך הוא מתרגל לשקר. הוא הביא פסוק בירמיהו
בו מוכיח הנביא את העם לא רק על שדיברו שקר, אלא על זה שלימדו את
עצמם להיות מורגלים בדיבור שקר (מהרש"א).

מצינו עוד במסכת סוכה (מו:): אמר רב זירא: לא לימא אינש לינוקא דיהבנא
לך מידי, ולא יהיב ליה, משום דאתי לאגמוריה שיקרא. [לא יאמר אדם
לקטן אתן לך חפץ, ולא נתן לו, משום שמלמדו לשקר], שנאמר: למדו
לשונם דבר שקר".

ביאורים

⁹². למדו לשונם וגו'. כי מתרגלים על-ידי זה במשך הזמן לדבר שקר גמור.

ארחות

שער השקר

צדיקים

הַזְכֵּרְנוּ בַחֲלֹק רַבִּיעִי. עַד כָּאן תִּשְׁעָה חֲלָקֵי שִׁקְרָה.

וְעוֹד יִזְהַר הָאָדָם, אִם יָבוֹא חֲבֵרוֹ אֶצְלוֹ וַיִּשְׁאַל מִמֶּנּוּ דָּבָר ⁹³שֵׁשׁ בִּידּוֹ, לֹא יֹאמֶר לוֹ "אֵין לִי", אֶךְ יִדְחָהוּ בְּעֵינָיו אֲשֶׁר לֹא יִשְׁקֶר. וַיֵּשׁ פֶּסֶק בְּסִפְר חֲסִידִים (ס' תכו) אֶפְלוּ יָבוֹא גּוֹי לְבֵית יְהוּדִי וַיִּבְקֹשׁ לְחִלּוֹת לוֹ מְעוֹת, וַיֵּשׁ לְיַהֲוָדִי מְעוֹת וְאֵין דַּעְתּוֹ לְחִלּוֹת לָזֶה הַגּוֹי, לֹא יֹאמֶר לוֹ "אֵין לִי", אֶךְ יִדְחָה אוֹתוֹ אֶךְ שְׂיוֹכֵל כָּלִי שִׁקְרִים. ⁹⁴וַיִּכּוֹל לְהִיּוֹת שֵׁאֵם הָיָה יוֹדֵעַ הַגּוֹי שֶׁהָיָה לוֹ מְעוֹת לֹא הָיָה יָכוֹל לְהִשְׁמֵט מִמֶּנּוּ בְּלֹא שְׂנֵאָה, הָיָה יוֹתֵר טוֹב לִזְמַר "אֵין לִי" מִפְּנֵי דְרָכֵי שְׁלוֹם, אֶךְ הַכֹּל תִּלְוִי בְּדַעְתּוֹ שֶׁל אָדָם אֶךְ שְׂנֵאָה לֹא עֵינָיו שֶׁל הַגּוֹי: אִם יוֹכֵל לִזְמַר "יֵשׁ לִי אֲכָל אֲנִי צָרִיךְ אוֹתָם לְמִקּוֹם אַחֵר", אִם בְּעֵינָיו זֶה יוֹכֵל לְדַחֲתוֹ בְּלֹא שְׂנֵאָה - ⁹⁵יַעֲשֶׂה. וְגִדּוֹל עֲנָשׁוֹ שֶׁל שִׁקְרָן, ⁹⁶אֶפְלוּ כְּשֶׁהָיָה אוֹמֵר אֶמֶת אֵין מֵאֲמִינִים לוֹ

ביאורים

93. שֵׁשׁ בִּידּוֹ. ואין בדעתו לתת לו אף אם זה מסיבות מוצדקות. 94. ויכול להיות שֵׁאֵם היה יודע הגוי וכו'. כלומר, במקרה שהגוי ידע שיש ליהודי מעות, ישנא אותו על כך שלא הלווהו ולא יקבל את תירוציו, אזי מפני דרכי שלום מותר ליהודי לשקר ולומר לו "אין לי". 95. יַעֲשֶׂה. ידחהו (כת"י). 96. אֶפְלוּ כְּשֶׁהָיָה אוֹמֵר אֶמֶת אֵין מֵאֲמִינִים לוֹ. וביאר ה'מסילת ישרים' (פרק יא ד"ה

עיונים

ארחות

שער השקר

צדיקים

ח. ושקר אין לו רגלים. (סנהדרין פט, ב), (ח) וַיִּשְׁקֶר ⁹⁷(ט) אֵין לוֹ בַּמַּסַּכַּת שֶׁבֶת (קד). שאלו: מאי טעמא שיקרא אחדא כרעיה קאי, ואמת מלבן לבוניה? [פירש רש"י: למה תיבת "שקר" עומדת על רגל אחת, שכן לכל אות ואות שבה יש רק רגל אחת, ואילו תיבת "אמת" מונחת היטב כלבינה, שלכל אחת מאותיותיה יש שתי רגלים והאחת מהן רחבה. משום] קושטא קאי שיקרא לא קאי! [שהאמת קיימת ועומדת לעולם, ושקר אין לו קיום]. יש שכתבו רמז למאמר זה מן התורה: "אתם נצבים" (דברים כט, ט), "אתם" אותיות "אמת". ללמדך כי רק לאמת יש קיום יציבות ועמידה.

כמו כן תיבת "שקר" שלשת אותיותיו קרובות בסדרן של אלפא ביתא, לעומת זאת אותיות "אמת" אותיותיו רחוקות בסדרן של אלפא ביתא, זו בתחילת א"ב, וזו באמצע, וזו בסוף, שזה מראה על עמידה חזקה וקיום שיש לאמת [ובגמרא שם אמרו הטעם לכך, לרמוז, כי השקר מצוי בעולם והאמת לא מצויה].

ט. אין לו רגלים. במסכת אבות (פ"א) נאמר: "והעמידו תלמידים הרבה". אמרו חכמים בלשון "העמידו", להורות לנו, להעמיד התלמידים בהבנת אמיתת התורה, בחינת עמידה וקיום, כי שקר אין לו רגלים. והגם שיהיו הרבה תלמידים, עם כל זה, יתבסס הלימוד על קו של קיום האמת. כי זולת הבנת האמת, אין זה העמדת תלמידים, כי אם הווים בתרדמת האיוולת. (תוספות יום טוב, אבות).

ביאורים

והנה דבר השקר): בדאי הוא מי שרגיל לערב שקר בדבריו כפי העולה על רוחו, ומתרגל בזה עד שנעשה אצלו כמו טבע, ועל כן אי אפשר להאמין לדבריו, שכבר הטביע בו רעה זו, שלא יוכל לצאת מתוך פיו דבר נקי מן הכזב. 97. אין לו רגלים. אין לו קיום, והוא עתיד להתגלות ולהתמוטט.

לא ילך אצל אחד ויבקש ממנו שיגלה לו הענין, ⁹⁸שמה אינו רוצה לגלות לו ומתוך כך ⁹⁹יסלק אותו בדברים אחרים, נמצא שמשקר. וכך יקרה בכל הענינים שלו, שלא ישקר במשא ובמתן שלו, ולא יגרם שאחרים ישקרו. ויזהר שלא יתחבר לשקרנים, וימנע דבריו עמו. וצריך חכמה גדולה להנצל מן השקר, כי יצר הרע לעולם הוא ¹⁰⁰אורב לאדם להפילו ברשתו.

^(*) ופעמים שהתירו חכמים לשקר, כגון

י. ופעמים שהתירו חכמים לשקר. כתב הגרא"א דסלר זצ"ל ('מכתב מאלוה' ח"א עמ' 94): "מהו אמת ומהו שקר? בתחלת חנוכנו הבנו, שאמת הוא כשמספרים עובדות כמו שאירעו, ושקר - כשמשנים מזה. אך זהו רק באופנים פשוטים, אבל למעשה יש הרבה אופנים שבהם אין הדבר כן. לפעמים אסור לומר דברים כמו שהם, כמו לספר מה שיש בו גנם לחבירו, בלי תועלת והכרח, ולפעמים צריך דווקא לשנות, כשהאמת לא יועיל אלא יזיק, כי אז מה שנראה כאמת הוא

שקר, שמוליד תוצאות של רע, ומה שנראה כשקר מביא לתכלית של אמת. נמצא שאמת הוא מה שמביא לטוב ולרצון הבורא, ושקר הוא מה שנותן הצלחה לעסקיו של שר השקר, הסיטרא אחרא. ולכן לא יצליח

ביאורים

98. שמה אינו רוצה לגלות לו. והוא מתבייש לומר שלא ירצה לגלותו לו (כת"י). 99. יסלק אותו בדברים אחרים. ידחהו בסיפור אחר כאילו זה היה הסוד. 100. אורב לאדם. ומביא לו ראיות של שקר להפילו ברשתו. (כת"י).

אדם לכוון הנהגתו אל האמת לאמתו כל זמן ששולטים בו רצונות של גשמיות ורע, כי עיניו מעוררות, ומטה הכל על פי שאיפותיו... ולא עוד, אלא שמי שעיקר שאיפתו לרע ולשקר, אף אם אירע באיזה דברים שמתאים בדבורו והנהגתו להעובדות, מ"מ לשקר יחשב לו, כי כל פרטי המעשים מצטרפים ככלים לתכליתו העיקרי, ואם מטרתו היא שקר, הכל שקר.

וזהו שהשיב לו הקב"ה ליצחק, כשיצא יעקב ונכנס עשו: "ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד" - התחילו כתלי הבית מרתחין, אמר "מי אפוא", מי הוא זה שעתיד ליאפות בכאן, אני או יעקב? [פירוש, שהרגיש שיש כאן מרמה, ושאל מי הוא החייב, אם יעקב שעשה המרמה או הוא שהניח עצמו להיות נפתה, שגם הוא לא היה אנוס, שכבר מצא ריעותא - הקול קול יעקב - אלא שלבו בחר להיות נפתה], אמר לו הקב"ה: לא אתה ולא יעקב, אלא הוא הצד ציד" [פירוש לא אתם הם השקרנים, כי בין שניכם החזרתם הדבר לאמתו כמו שהיה ראוי להיות, רק עשו, הציד בפיו, הוא שגרם המצב המרומה שנסתלק עכשיו על ידכם, והוא שיענש] (ילקוט תולדות קט"ו)... גילה כאן משפט שמים, מהו אמת ומהו שקר: יעקב עשה ערמה, אבל עשה בעל כרחו, בוכה ואנוס על פי הדיבור, לא כיוון לרצונות עצמו כלל, רק להוציא לפועל התכלית הנרצה מה', ושקר לשם אמת כזה, הוא הוא אמת. עשו, המייסד שיטת הצבועים המתקיימת עד היום, עשו המבקש לעשר תבן ומלח בשעה שבסתר עובר עבירות חמורות, עשו המדקדק במסורת המשפחה ונושא אשה בן ארבעים שנה, - הוא שחידש המנהג שאפשר לעשות כל עבירות שבעולם ולהיות עם זה איש נכבד שמעולם לא אירע לו "סקאנדאל" - ה"ג'נטלמן" הזה הוא כולו שקר, וכל מה שעושה הוא חלק המשמש כלי לחיים המזוייפים חיי שקר שלו; וכאשר אין הקב"ה מאחר לרמאין, צריך להפך את עצתו עד שיפסיד ברכות עולם, ויתגלה לפני אביו - שכלפיו הראה עיקר צביעותו - כרמאי נתפס, עד שיחזור אביו ויפסוק מתוך הכרה ברורה: "גם ברוך יהיה!"

ביאורים

101. לעשות שלום. במקרה שאם יאמר את האמת עלול הדבר לעורר

שער העשרים ושלשה שער האמת

האמת. הנשמה נבראת מִמָּקוֹם

רוח-הקדש, שְׁנֵאֲמַר:

"וַיִּפַּח בְּאַפִּיו נְשָׁמַת חַיִּים" (בראשית

ב, ז), וַיִּנְחַצְכֶּה מִמָּקוֹם טְהוֹרָה,

וְנִבְרְאָת מִזֶּהֱרַר הָעֲלִיּוֹן מִכַּפֵּא

הַכְּבוֹד. וְאֵין לְמַעַלָּה מִמָּקוֹם קִדְשִׁי-

הַקִּדְשִׁים שֶׁקֶר, אֵלֶּא הַכֹּל אֱמֶת,

שְׁנֵאֲמַר: "וְה' אֱלֹהִים אֱמֶת"

א. וה' אלוקים אמת. הבורא יתברך הוא אמת מוחלט [מחוייב המציאות], וכל המציאות חוץ ממנו יתברך היא רק אמת יחסית, כלומר, כל ענין בעולם הוא אמת במידה שניתן ליחסו אל הבורא באיזה אופן שיהיה.

הוא אשר כתב הרמב"ם (בתחילת הלכות יסודות): "יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל

נמצא, וכל הנמצאים בשמים ובארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו... שכל הנמצאים צריכים לו והוא אינו צריך להם

ביאורים

1. מִמָּקוֹם רוח הקדש. מן העליונים, מזבול [ממדור] קדשך (ר"י בשע"ת ב, ז). 2. ויפח באפיו נשמת חיים. ואיתא בזוה"ק "מאן דנפח מדיליה נפח". הקב"ה אמת והנפש הבאה ממנו יסודה אמת, ומכיון שהיא מגיעה ממקום קדוש ושכולו אמת - היא מחפשת תמיד את נקודת האמת ומרגישה שלא בנוח מול שקר וזיוף. [בכל זאת נקרא האדם "כולו שקרים" (בר"ר פ"ח, ה), מצד הגוף וכוחותיו, רצה הקב"ה כי זה שכולו שקרים ייהפך לאיש אמת. הוי אומר האמת הוא באדם בכח מצד נפשו, ועבודתו היא שהאמת יהיה בפועל עד שגם גופו וכוחותיו יהיו אמיתיים ('עלי שור' ב, תקכח)]. 3. מִמָּקוֹם טְהוֹרָה. ממקום שכולו טהור והיינו ממקור האמת.

ולא לאחד מהם לפיכך אין אמיתותו כאמיתת אחד מהם. הוא שהנביא אומר "וה' אלקים אמת" - הוא לבדו האמת ואין לאחר אמת כאמיתותו. והוא שהתורה אומרת אין עוד מלבדו, כלומר אין שם מצוי אמת מלבדו כמוהו".

כאן מבאר הרמב"ם את היסוד הגדול שהקב"ה הוא אמת מוחלט, היינו שאינו תלוי בדבר חוץ ממנו, וכל אמת שבעולם הוא רק

(ירמיה י, י). וּמִצָּאתִי, כִּי כְּתִיב: "אֱהִיָּה אֲשֶׁר אֶהְיֶה" (שמות ג, יד), וְכְתִיב: "וְה' אֱלֹהִים אֱמֶת,"⁴ "הוא אֱלֹהִים חַיִּים וּמִלְךְ עוֹלָם"⁵ (ירמיה שם). וְעַתָּה יֵשׁ לְהוֹדִיעֶךָ⁶ שֶׁהַקִּדּוּשׁ-בְּרוּךְ-הוא אֱלֹהִים אֱמֶת, כִּי תִמְצָא⁷ עֲשָׂרִים וָאֶחָת פְּעָמִים אֶהְיֶה שְׁהוּא בְּגִימְטְרִיא אֱמֶת, וְגַם-בֶּן אֶהְיֶה בְּגִימְטְרִיא עֲשָׂרִים וָאֶחָת. וְהָאֱלֹהִים עֲשָׂה אֶת הָאָדָם לְהִיּוֹת⁸ יֵשָׁר (קהלת ז, כט), עד כמה שניתן למצוא יחס בין הדבר ובין הבורא. ('עלי שור' ח"ב עמוד תקכא-ב).

ביאורים

4. אֱהִיָּה אֲשֶׁר אֶהְיֶה. זה אחד משמותיו של הקב"ה (ראה שמות ג, יג-יד). 5. וְה' אֱלֹקִים אֱמֶת. ה' אלוקי השמים והארץ - כל מה שאומר מתקיים. 6. הוא אֱלֹקִים חַיִּים וּמִלְךְ עוֹלָם. כיון שהוא אלקים חיים ומלך עולם לכך יכול לאמת דבריו, אבל בשר ודם אומר לעשות ומת או תשש כחו או יורד מנכסיו ואין בידו לקיים (רש"י). 7. שֶׁהַקִּבְ"ה אֱלֹקִים אֱמֶת. כלומר, שבשם 'אהיה אשר אהיה' מרומו שהוא אלקים אמת. 8. עֲשָׂרִים וָאֶחָת פְּעָמִים אֶהְיֶה. כלומר, עשרים ואחת כפול עשרים ואחת ['אהיה' בְּגִימְטְרִיא עֲשָׂרִים וָאֶחָת], הוא ארבע מאות ארבעים ואחת [כמנין 'אמת']. 9. יֵשָׁר. אמית.

ארחות

שער האמת

צדיקים

עיונים

10(ב) וְחֻתְמוּ שֶׁל הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא ב. וחֻתְמוּ שֶׁל הַקב"ה אמת. בתיבות

הראשונות בתורה מוצאים אנו את חותמו של הקב"ה, שכן סופי תיבות "בראשית ברא אלוהים" - אמת.

יש להתבונן מדוע רמז הבורא את חותמו "אמת" דוקא בסופי התיבות ולא בראשם?

ביאר בספר "אורחות חיים" (להגאון בעל 'שבט מוסר'): רמז נפלא ועצום רמז לנו בזה בורא העולם, והוא - מעשים רבים מתרחשים בעולם, חלקם נראים טובים לאדם וחלקם רעים לאדם, את המעשים הטובים מקבל כל אחד בשמחה ומודה עליהם, ואילו את הרעים מקבל בצער וביגון ומתערעם עליהם, מדוע? מפני שאין הוא יודע את סיבת התרחשותם של מעשים אלו. אמנם אם היה יודע שכל המעשים האלו הם אך ורק לטובתו ולתועלתו, והכל מאת הבורא שנאמר בו "אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא" - לא היה מתערעם כלל ועיקר אלא היה מודה ומשבח, כפי שאמר דוד "אודך כי עניתני" גם על העינוי היה מודה להקב"ה, וכפי שאמרו חז"ל (נדה לא). על הפסוק "אודך ה' כי אנפת [כעסת] בי, ישוב אפך ותנחמני" (ישעיה יב), אמר רב יוסף: במה הכתוב מדבר? בשני בני אדם שרצו לנסוע בספינה כדי לסחור, ובעת אשר רצו לעלות לספינה, נכנס קוץ ברגלו של אחד מהם ולא יכל לעלות לספינה, התחיל מחרף ומגדף (מרוב צער על שלא יכול לצאת), לימים שמע שטבעה ספינתו של חברו בים, התחיל מודה ומשבח (על הקוץ שמנע ממנו מלעלות לספינה, שאילו היה עולה היה גם הוא טובע בים). ולכן רמזה התורה את ה"אמת" בסופי התיבות ולא בראשי התיבות, לומר לך שבתחילה אין נכרת האמת אבל בסופו של דבר האמת תתגלה, כפי שמצינו מעשיות רבות.

[בספר "חוט המשולש" (עמוד סח, בהג"ה שם) כתב בשם הגאון בעל ה"חתם סופר" זצ"ל, שהיה רגיל לפשר הפסוק "וראית את אחורי ופני

ביאורים

10. וחֻתְמוּ שֶׁל הַקב"ה אמת. מלך המסכים בגזירה שנגזרה על ידי עבדיו חותם עליה בחותמו. "אמת" הוא החותם שבו מראה הקב"ה כביכול שהוא מסכים (ראה סנהדרין סד. ורש"י שם ד"ה חותמו).

עיונים

ארחות

שער האמת

צדיקים

11 אָמֵת (שבת נה, א), וְכָתִיב: "דָּבָר שֶׁקָּרִים¹² לֹא יִכּוֹן לִנְגַד עֵינַי" (תהלים קא, ז), וְכִשְׁאָדָם עוֹסֵק בְּשִׁקָּר אֹז¹³ אֵין הַשִּׁקָּר דִּבֵּק לְאָמֵת. ¹⁴וְכִשְׁשִׁישׁ אָמֵת, כְּכִיכּוֹל¹⁵ מִכּוֹן שִׁבְתּוֹ בְּשָׂמִים¹⁶ כְּנִגְדַּךְ כְּנִי-אָדָם, כִּי כְשִׁישׁ אָמֵת כְּכִי-אָדָם, אֹז מוֹדִים שְׁעֵשָׂה שָׂמִים וְאָרֶץ וְהָיָה וְכָל אֲשֶׁר בָּם. וְזֶהוּ

"וראית את אחורי" - לאחר שנעשה תכלית הדבר, וכבר באו כל המעשים והמאורעות, אז תבין ותראה למפרע לאיזו כוונה טובה וחסד עליון היו כל הסיבות והעיניים הקודמים שבאו עליו, אבל "ופני לא יראו" - מה שלפני, מה שעתיד לבא, דהיינו קודם כל השתלשלות המאורעות, לא יראו ולא יבינו טבעם ותכליתם של המעשים שאירעו לכלל או לפרט, עכ"ד.

ביאורים

11. אמת. הקב"ה בחר במילה "אמת" להיות חותמו, כי היא מתחילה באות הראשונה שבאותיות (א) ממשכיה באמצעית (מ) ומסיימת באחרונה (ת), לרמזו לפסוק (ישעיה מד, ו) "אני ראשון ואני אחרון..." (ולפסוק (שם מא, ד) "אני ה' ראשון, ואת אחרונים אני הוא" (רש"י שבת נה). ובמהרה"ל (נתיבות עולם, נתיב האמת פ"א) כתב, שכמו שהאמת היא אחת ואי אפשר שיהיה שתי אמיתות, כך הקב"ה הוא אחד. ויש בין אות א' לאות מ' י"ג אותיות וכן בין אות מ' לאות ת', כיון ש"אחד" בגימטריא י"ג. 12. לא יכון לנגד עיני. לא יתקיים מול עיני. 13. אין השקר דבק לאמת. אינו יכול לידבק בשכינה שכולה אמת. 14. וכשיש אמת וכו', כשהאדם חי על פי האמת ומאמין בה'. 15. מכון שבתו. של הקב"ה. 16. כנגד בני אדם. למול בני האדם ומשגיח עליהם.

ארחות

שער האמת

צדיקים

עיונים

עיונים

ארחות

שער האמת

צדיקים

שְׁנֵאמַר: "עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֵת הַיָּם וְאֵת כָּל אֲשֶׁר בָּם" (שם קמו, ו), וְסִמְךָ לֵיהִי: "הַשָּׁמַיִם אֵמֶת לְעוֹלָם". וְכִשְׁשֵׁי בְּגִידָה וְשָׁקָר, כִּבְיָכּוֹל אֲזִי ^(ג) כָּמִי שֶׁאֵין מִכּוֹן שִׁכְתּוֹ בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ. וּמִי שֶׁהוּא זֹכֵה לְהִתְבַּוֵּן בְּדַבָּרִים אֱלֹהֵי אֵיךְ הַנְּשֻׁמוֹת נִחְצָבוֹת מִמְּקוֹר הָאֱמֶת, יַעֲשֶׂה כָּל עֲנִינָיו בְּאֵמֶת, וְלֹא יִכְנִים הַשָּׁקָר ¹⁷ בְּמִקְוֵם קִדְשֵׁת הָאֱמֶת. וְלִכְךָ אִמָּר הַפְּסוּק:

"בראשית ברא אלקים את השמים", ובסופו "אשר ברא אלקים לעשות", ללמדך שכל המשקל מכחיש מעשה בראשית ול"ב נתיבות שבו החתומים במדת אמת.

ג. כמי שאין מכון שבתו בשמים ובארץ. בספר 'ראשית חכמה' (שער הקדושה פרק י"ב) כתב: שמעתי מפי מורי [הרמ"ק] ע"ה, שבה יש ל"ב שינים שהם כנגד ל"ב פעמים שזכר "אלקים" במעשה בראשית, שהם ל"ב נתיבות חכמה אשר בהם ברא הקב"ה את עולמו, ובמעשה בראשית חתום במדת האמת בראשו ובסופו, בראשו "בראשית ברא אלקים את השמים", ובסופו "אשר ברא אלקים לעשות", ללמדך שכל המשקל מכחיש מעשה בראשית ול"ב נתיבות שבו החתומים במדת אמת.

זהו שמצינו שששה פעמים נזכר אמת במעשה בראשית והם כנגד שש קצוות ואילו הם: "בראשית ברא אלקים את", וירא אלקים את האור", ויברא אלקים את התנינים", ויברא אלקים את האדם", וירא אלקים את כל אשר עשה", ברא אלקים לעשות", כ"כ רבי יעקב [בעל הטורים] בפירושו על הפרפראות שעשה על התורה. נמצא המשקל עוקר עצמו משש הקצוות, החתומים במדת האמת. והוסיף שם בעל הטורים: ולכן תקנו ו' פעמים "אמת" באמת ויציב.

"אמת מארץ תצמח" (תהלים פ"ה) ר"ת אמת, "אתי מלבנון תבואי" (שה"ש ד') ר"ת אמת. אבל כשהיה האמת נעדרת (דניאל ח') "ותשלך אמת ארצה".

ביאורים

17. במקום קדושת האמת. בנשמתו שנחצבה ממקור האמת.

ד. אשר יקראוהו באמת. אין פירושו לכל מי שיקראוהו בכוונה אמיתית, כי הרי עינינו רואות שפעמים מתפללים בכוונת הלב ולא נענים משמים. אלא פירושו: "קרוב ה' לכל קוראיו" יהיה מי שיהיה, אך בתנאי ש"יקראוהו באמת", שהמתפלל והקורא תהיה לו מידת האמת, ויהיה איש אמת! (עץ

"קרוב ה' לְכָל קֹרְאֵיו, לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאוּהוּ בְּאֵמֶת" (שם קמה, יח), כִּי הַקְדוּשָׁה-בְּרוּךְ-הוּא שֶׁהוּא אֵמֶת ¹⁸ מִתְקָרֵב לְמִי שֶׁקֹּרְאוֹ בְּאֵמֶת.

וְאֵיזָה דָּבָר נִקְרָא קְרִיאת אֱמֶת?
זֶהוּ הַמְּפָנָה לְבֹ ¹⁹ מִכָּל דָּבָר שֶׁבָּעוֹלָם, וּמִתְקָרֵב אֶל הַקְדוּשָׁה-

יוסף פירוש התפילה).

כל המחזיק במידת האמת תפילתו נשמעת, כמו שנאמר (תהלים קמה): "קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת". (כד הקמח). "תפלה לדוד שמעה ה' צדק, הקשיבה רנתי האזינה תפילתי - בלא שפתי מרמה" (תהלים יז). דוד ביקש שה' ישמע תפילתו ורינתו הנאמרת בצדק, ומה ה"צדק"? - תפילה הנאמרת מפה נקי ממרמה, ופיו ולבו שווים. זהו "האזינה תפילתי" - היות ונאמרת מפה - "בלא שפתי מרמה"! (עפ"י הרד"ק תהלים יז).

ביאורים

18. מתקרב למי שקוראו באמת. כתב רבינו בחיי (כד הקמח' ערך אמונה): "כל המכוין את פעולותיו אל האמת, הוא המתקרב אל בוראו יתברך שהוא אחד אמת. והקירוב הזה הוא השכר העצום והזכות הגדול הנקרא 'חיי העולם הבא'. ואי אפשר לו לאדם שיתקרב אצלו יתברך, עד שיתרמה לו וילך בדרכיו, שכן נצטוונו (דברים כח, ט) 'והלכת בדרכיו'". 19. מכל דבר שבעולם. במסכת ברכות (ל:): "חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללין, כדי שיכוונו ליבם לאביהם שבשמים". ופירש רבינו יונה (הובא

ברוך-הוא לבד, ושכלו הולך ומתחזק להדבק באור העליון, וישים מחשבתו²⁰ בחשקו תמיד. וזה הענין ישיג האדם בשהוא מתבודד בחדרו, ומפני זה ירבה כל חסיד²¹ להפדר ולהתבודד, ולא יתחבר עם בני-אדם רק לצורך גדול. אבל אם התפלל בהנעת שפתיו²² אל הכתל²³ ומחשב בעניני העולם, ויקרא בלשונו²⁵ ולבו בענין אחר,²⁶ או שיהשב להתפטר איך קולו ערב כדי למצא חן בעיני בני-אדם לקבל מהן שבח - אז אין עבודתו אמת, והוא מאותם שנאמר עליהם: "קרוב אתה בפייהם²⁷ ורחוק מכליותיהם" (ירמיה יב, ב). לכך אנו מתפללים: "ומהר לבנו לעבדך באמת" - שנעשה כל²⁹ עבודתנו³⁰ באמתות ונאמין בלב ונפש חפצה,³¹ ולא מפני אנשים

ביאורים

ברמ"א או"ח צח, א) שוהין שעה אחת כדי להתבונן ברוממות ה' לעומת שפלות האדם ולהסיר מלבם וממחשבותם הבלי העולם הזה, ורק לאחר מכן היו מתפללים. 20. בחשקו. באהבתו את ה'. 21. להפדר. לפרוש מבני אדם. 22. אל הכותל. כמדבר אל הקיר העומד מולו. 23. ומחשב בעניני העולם. מהרהר בעניני העוה"ז ואינו מכוון לפירוש המילים שמוציא מפיו. 24. ויקרא בלשונו. תפילות ומזמורים. 25. ולבו בענין אחר. מחשבותיו טרודות בענינים אחרים. 26. או שיהשב. בעת שמתפלל בקול. 27. קרוב אתה בפייהם. שהם מזכירים את שם ה' לעיתים קרובות. 28. ורחוק מכליותיהם. מלבם וממחשבותם, ואין דבורם ולבם שוים. 29. עבודתנו. עבודת ה'. 30. באמתות. כי יש שהיצר מרמה את האדם שהיא עבודה לשמה אך באמת אינה לשמה (יסושה"ע). 31. ולא מפני אנשים. למצוא חן בעיניהם או

ולא בשביל כמון או³² רעות-רוח, וזהו שנאמר: "אם תשוב עד שדי תבנה" (איוב כב, כג) - שאין מחשבה חוצצת בינה ובין שדי, אז תבנה בבנין חזק בזהר השכינה. לכן אמר דוד: "ה' מי יגור באהלך, מי ישכן בחר קרשך. הולך תמים ופעל צדק ודבר אמת בלבו" (תהלים טו, א-ב) - ולא אמר "דובר אמת בפיו", אלא רוצה לומר שתהיה האמת תקועה וקבועה בלב האדם. לכך חסידים הראשונים בשהיה להם³⁵ מקח היו נותנים אותו לקונה כפי הסכמת לבבם,³⁶ איך שהיו מסכימים לתן, אפילו אם היה הקונה רוצה להוסיף לא היו רוצים אלא³⁷ כפי הסכמת לבבם. אדם חשוב ההולך בדרך זה

ביאורים

לקבל מהם שבח. 32. רעות רוח. שטות והבל. ובכתי' הגירסא "ורמות רוח" כלומר גאווה. 33. שאין מחשבה. "פרוש: אם תשוב עד שדי, שאין שום מחשבה..." (כת"י). 34. ולא אמר. בכתי' הוסיף: "התבונן במה שאמר 'דובר אמת בלבבו' ולא אמר..." 35. מקח. חפץ למכור. 36. איך שהיו מסכימין ליתן. במחיר שהיה בדעתם מתחילה ליתנם לו. 37. כפי הסכמת לבבם. שבתחילה. רש"י במסכת מכות (כד). מביא משאלות דרב אחאי גאון (ויחי, שאלתא לו) מעשה ברב ספרא, שהגיע אליו אדם לקנות ממנו חפץ כלשהו והציע מחיר, וגמר רב ספרא בלבו למוכרו לו במחיר זה, אלא שלא היה יכול להשיבו מפני שהיה קורא קריאת שמע. הקונה היה סבור שאין רב ספרא מסכים למחיר המוצע, ועל כן נקב מחיר גבוה יותר. משסיים רב ספרא את קריאת שמע, אמר לו: "טול את החפץ במחיר שאמרת תחילה, כי נתרציתי בכך", וסירב ליטול מחיר גבוה יותר.

³⁸לְדַבֵּר אֱמֶת בְּלִבְכוּ, אִם קָבַל עָלָיו
בְּמַחְשְׁבוֹתָיו לַעֲשׂוֹת דְּבַר אֶחָד,
יִכְתֹּב אוֹתָהּ מַחְשְׁבָה שְׁלֹא יִשְׁכַּחנָה
³⁹וְלֹא יִחַל דְּבָרֵי מַחְשְׁבוֹתָיו; וְאִם
אֵינוֹ יָכוֹל ⁴⁰לַעֲמֹד בּוֹ, יִלְךְ אַצֵּל
חֶקֶם ⁴¹וְיִתִּיר לוֹ מַחְשְׁבוֹתָיו.
⁴²וְיִהְיֶה שְׁלֹא יִהְיֶה בְּמַחְשְׁבוֹתָיו
כְּלוּם כָּל זְמַן שְׁלֹא יוֹצִיאֵם בְּפִיו.
הוא לגמור דבריו, אך אפילו מי שלא נדר בפירוש אלא גמר מחשבה בלבד, אפילו הכי מחויב הוא לקיים מחשבתו רק אין לו דין קרבן שבועת ביטוי. וכבר אמרו חז"ל במסכת שבועות דבשעיר של ראש חודש כתיב לה', ללמוד שהוא בא על חטא שאין מכיר בו אלא ה'. והיינו דהזהיר הכתוב "איש כי ידור נדר לה'", היינו שאין מכיר בו אלא ה', שלא הוציא מפיו אלא מחשבה, זה יהיה בעיניו כאילו יצאה מפיו, וזהו שאמר הכתוב "ככל היוצא מפיו יעשה" - שיקיים המחשבה כמו שמקיים היוצא מפיו, וק"ל.

ביאורים

38. לדבר אמת בלבד. שפיו ולבו שוים. 39. ולא יחל דברי מחשבותיו. לא יבטל את מה שקבל על עצמו במחשבתו לעשות, מאחר וקבלה בלב לעשיית דבר טוב או מנהג טוב נחשבת כנדר, אם לא אמר שעושהו בלי נדר. 40. לעמוד בו. לקיימו. 41. ויתיר לו מחשבותיו. שגמר בלבד אף על פי שלא הוציא בפיו. (כת"י). כלומר, יתיר לו את נדרו אשר היה במחשבתו. 42. ויהרר שלא יהיה. בכת"י הגירסא: "ולפיכך על כל מחשבותיו, יהרהר שלא יהיה במחשבותיו כלום..." 43. שלא יהיה במחשבתו כלום כל זמן שלא יוציאם בפיו. יתנה שלא יהיה תוקף (של נדר או חיוב) למחשבותיו

ו. ותגזר ואמר ויקם לך. כתב החיד"א על הפסוק (במדבר ל, ג) "לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה" (במדבר ל, ג): רמז לנו הכתוב שאם האדם ישמור לשונו מדיבורים אסורים, אזי כל אשר יבקש מהש"ת יתקבל, כאשר "לא יחל דברו" - לא יעשה דבריו חולין, ויקדש פיו ולשונו, הרי "ככל היוצא מפיו" - הקב"ה "יעשה".
ב'אור זרוע' (אלפא

כָּל הַדּוֹבֵר אֱמֶת בְּלִבּוֹ, ⁴⁴וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְחַשֵּׁב שֶׁקֶר, אֶפְלוּ דְּבָרִים ⁴⁵שְׁלֹא יִכּוֹן לָהֶם - כָּל דְּבָרָיו וּמַחְשְׁבוֹתָיו ⁴⁶יִתְקַיְּמוּ, שְׁנֵאמַר: ⁴⁷"וְתִגְזֹר אֱמֶת וְיָקִים לָךְ" (איוב כב, כח). וְכִי יִהְיֶה אִישׁ אֱמֶת בְּכָל מוֹשָׁא וּמִתֵּן שְׁלוֹ, הֵן בְּמִקַּח וּמִמְכָּר הֵן בְּהִלּוּאָהּ, לְעוֹלָם יֹאמַר ⁴⁸בְּרֵאשׁוֹן סוֹף דַּעְתּוֹ, וְיִרְגִּיל כָּל אוֹתָם הַמִּתְעַפְּקִים עִמּוֹ שִׂידְעוּ

ביאורים

הטובות החולפות בראשו כל זמן שלא יאמרם בפיו. 44. ואינו רוצה לחשוב שקר. אפילו ברעיוניו. 45. שלא יכוון להם. שלא התכוון לאומרם. 46. יתקיימו. והוא מדה כנגד מדה, דכמו שהוא נוהר שלא ישקר, גם מן השמים שומרים שכל מה שיאמר יהיה אמת ויתקיים ('אורחות יושר' ערך אמת). 47. ותגזר וגו'. כשתחליט בדעתך - אתה הצדיק - לעשות דבר מה, הקב"ה יקיים לך אותו הדבר (מצודת דוד). 48. בראשון [בפעם הראשון (כת"י)] סוף דעתו. בתחילת המשא-ומתן יאמר את החלטתו הסופית, כלומר, יאמר מיד את מה שהוא מתכוון באמת, הן לגבי המחיר והן לגבי תנאי המקח.

ארחות

שער האמת

צדיקים

עיונים

⁴⁹שלא ישנה, ⁵⁰ולא יעדיף ולא יחסיר.

אמר החכם: תדיר תשים האמת ⁵¹לעמיתך. רצונו לומר, שיעשה ⁵²סימנים לעצמו, כגון ⁵³לעשות משא ומתן שיזכר שלא ישקר - ⁵⁴יכתב בכתב, ויביא אגלו אותו כתב, ⁵⁵ויראה בו קדם משאו ומתנו. וכן יכתב בבית מדרשו ועל שלחנו, שיזכר ולא ידבר שקר וכדי שלא ישבח לדבר האמת. וכן עשה חכם אחד כתב על כתלי ביתו ובבית מדרשו בכל הכתלים למעלה: "זכר יום המיתה ולא תחטא". ומי שאינו מדרב

ביאורים

49. שלא ישנה. דבריו. 50. ולא יעדיף ולא יחסיר. לא יוסיף ולא ימעט. 51. לעומתך. לנגדך. 52. סימנים לעצמו. שיזכור תמיד לדבר אמת. 53. לעשות. בבואו לעשות. 54. יכתוב בכתב. מה שרוצה לסכם עם הזולת, או הכוונה שיכתוב לעצמו ענין חומרת השקר. 55. ויראה בו קודם משאו

עיונים

ארחות

שער האמת

צדיקים

ז. ויארץ ימים וינצל. ⁽¹⁾ויארץ ימים ⁵⁶וינצל. כמך לדבר - מה שאומר הפסוק: "זה אלהים אמת, ⁵⁷הוא אלהים חיים ומלך עולם" (ירמיה י, י). ואם לא ידבר אלא אמת, ⁽²⁾וינצל כל ימי חייו, על רב טביומי שהזדמן

למקום ששמו 'קושטא', אשר כל אנשי המקום היו אנשי אמת ולא שינו בדיבורם. וכתגמול להתבדלותם מהשקר, בירכס ה', ולא היה בכל אותה עיר אדם שמת לפני זמנו. הלך רב טביומי, נשא אשה אחת מאותה עיר ונולדו לו ממנה שני בנים. יום אחד היתה אשתו חופפת ראשה במסרק, ובאה אחת משכנותיה, נקשה על הדלת ושאלה אותו אם אשתו נמצאת בבית. הרהר רב טביומי ואמר בלבו: אין דרך ארץ שתכנס לבית בעוד שאשתו עומדת פרועת ראש, לכן אמר לה: אשתי איננה בבית. מתו לו שני בנים. באו אנשי המקום לפניו ואמרו לו: מה זה ועל מה זה, ומה עוון יש בידך שמתו בניך? אמר להם: כך וכך היה המעשה. אמרו לו: בבקשה ממך, עקור ממקומיני ואל תגרה בנו מוות. וענינו הוא כי כל הזהיר בשלמות במדת האמת, הוא מתדבק בחייו לאלקים חיים שהוא מקור האמת, ולא יוכל מלאך המות לשלוט בו, ורק כאשר הוא זקן ושבע ימים מוכרח למוות בעטיו של נחש. לפיכך יראה אדם להרגיל עצמו לאמת את דבריו בכל ענין שיוכל, ויודה על האמת בכל מה שיעבור עליו. בין לטוב בין לרע [לבד שלשה הדברים שהתירו חז"ל (ב"מ כג) לשנות: במסכת ובפוריא ובאשפיזא, וגם מפני השלום מותר לשנות].

ח. ינצל כל ימי חייו. "חסד ואמת נפגשו" (תהלים פה). כשהיו ישראל דוברי

ביאורים

ומתנו. יתבונן במה שכתב וכך יזכור מה החליט, או יזכור את חומרת ענין השקר. 56. וינצל. מכל רע. 57. הוא אלהים חיים. וכיון שהוא דבק באמת הרי שיש לו דבקות באלהים חיים וינצל מהמות. (עלי אורח).

ארחות

שער האמת

צדיקים

עיונים

עיונים

ארחות

שער האמת

צדיקים

דְּכַתִּיב: "תִּזְרֹת אֶמֶת הִיְתָה בְּפִיהָ וְעוֹלָה לֹא נִמְצָא בְּשִׁפְתֵּי וְגו', בִּי מְלֶאךְ ה' צְבָאוֹת הוּא" (מלאכי ב, ו-ז).

^(ט)הַמְּלָאכִים הָעֲלִיזִים הֵם

⁵⁸צוֹרֵת אֶמֶת

וְאֵינָם בְּגוֹפּוֹת, וְהַנִּשְׁמוֹת ⁵⁹יֵאִירוּ

מִהֶם בְּאוֹר הַיּוֹצֵא מִן הַשֶּׁמֶשׁ.

⁶⁰הַנִּשְׁמוֹת הֵן בְּגוֹפּוֹת, עַל-כֵּן אֵינָם

יּוֹדְעוֹת הַנִּסְתָּרוֹת רַק מַעֲט

אמת - מן השמים יפגוש בהם החסד. כי האחד תלוי בחבירו, כשנדבר אמת יבוא מנה' חסד (רש"י ומצו"ד שם).

"אמת מארץ תצמח

וצדק משמים נשקף"

- בזמן שעושים

אמת בארץ, הקב"ה

עושה צדקות עם

הבריות, ומציל אותם

מפורענות, וטובה באה

לעולם. (ילקוט תהלים,

תתלד).

כתב הרמב"ם

(בצוואתו): דעו! כי

האמת והצדק הם

תכשיטי הנפש, ונותנים גבורה, ובטח, ונצח לגוף. ולא מצאתי רפואה לרכות

הלבב - כהרכבת האמת והצדק!

ט. המלאכים העליונים הם צורת אמת. "ותכחש שרה לאמר לא צחקתי כי

יראה... ויקומו משם האנשים" (בראשית יח, טו-טז). מפרש ה'חפץ חיים'

(עה"ת עמ' נז): "ויקומו" - לשון זריזות. ללמדך, מאחר ששמעו המלאכים

איך שכיחשה שרה, נעשה להם המקום צר, ולא יכלו להתעכב יותר אף

לרגע. כי המלאכים שהם רוחניים, אינם יכולים לסבול אף שמץ של שקר!

ביאורים

⁵⁸. צורת אמת. כי הם רוחניים בלבד ואין להם חיבור עם החומר כלל

וכמו נשמה ללא גוף. ⁵⁹. יאירו מהם. בכת"י הגירסא: "גזרות מהם".

⁶⁰. הנשמות הן בגופות. והגוף הגשמי מגביל את הנשמה ומפריע לה לראות

דברים שהיא יכולה לראות כאשר היא מחוץ לגוף האדם.

י. גם כלילה יראה מראות אמת. כי אם הוא איש אמת הרי המלאך המלווה אותו ימסור לו אך ורק חלומות אמת, ואם הוא איש שקר ימסור לו המלאך חלומות שקר ('עלי אורח'). "כי

כפי מעשיו כך יורוהו בחלום, ובדוק הוא".

(אור הישר).

וב'ערוך השולחן'

(או"ח רכ, א) כתב:

האיש אשר הוא טהור ומחשבותיו בתורה

ויראה ויישן שלא במילוי כרס, החלום

של איש כזה ודאי יש בו ממש שמראין לו

מן השמים על-ידי

המלאכים השומרים את האדם השלם כדכתיב "כי מלאכיו יצוה לך לשמורך

בכל דרכיך".

והוסיף על כך הגרא"א דסלר ('מכתב מאלהיו' ח"ד עמ' 168), שלפי ערך

אמיתת מחשבות האדם כך יהיו חלומותיו אמיתיים. ואם יתחזק האדם

ביאורים

ובמראות הלילה, ⁶¹ש'אין הנשמות מתעסקות בצרכי הגוף, והיודע סוד הנשמות יעיד בדרך.

⁶²והחלומות מעין המחשבות,

דְּכַתִּיב: ⁶³"רְעִינָךְ עַל מִשְׁכְּבְךְ

סֶלְקֵךְ" (דניאל ב, כט). וְהַחֲלֹמוֹת עַל-

יְדֵי מְלָאךְ הַמְּלִיכָה לְאָדָם. וּלְפִי

ש'אין כל המחשבות אמת, על-כן

אין כל החלומות אמת, ומי

ש'מרגיש עצמו ש'יהיו כל

מחשבותיו אמת, ^(ג)גם כלילה יראה

מראות אמת, וידע העתידות כמו

הַמְּלָאכִים.

המלאכים השומרים את האדם השלם כדכתיב "כי מלאכיו יצוה לך לשמורך

בכל דרכיך".

והוסיף על כך הגרא"א דסלר ('מכתב מאלהיו' ח"ד עמ' 168), שלפי ערך

אמיתת מחשבות האדם כך יהיו חלומותיו אמיתיים. ואם יתחזק האדם

במחשבותיו בתורה ומחשבותיו בלבו ביום. ⁶³. רעיונך וגו'. אתה המלך, מחשבותיך שהיית

מהרהר ביום על משכבך (כששכבת לישון) עלו.

וְהַמְדַּבֵּר אֶמֶת, אֵין מַעֲלָה כְמוֹהָ, וְכֵן כְּתִיב:
64"רֹאשׁ דְּבַרְךָ אֱמֶת" (תהלים קיט, קס), וְנֶאֱמַר: "מְדַבֵּר שֶׁקֶר
65"תִּרְחֹק" (שמות כג, ז). גַּם הֶרְמִיזוּת
שֶׁל אָדָם יְהִיוּ אֱמֶת, כִּי שֶׁכֵּר הָאֱמֶת
גָּדוֹל מְאֹד. לָכֵן יִרְגִּיל עַצְמוֹ לִילָךְ
בָּאֱמֶת. וְיִלְמַד תּוֹרָה וְיַדַּע הָאֱמֶת,
שֶׁיּוּכַל לַעֲשׂוֹת הַמַּצְוֹת עַל אֲמִתּוּתָן
וּבְהִלְכָתָן. וְלַעֲזֹלָם יוֹדָה עַל הָאֱמֶת.

זמן רב במידת האמת, וירצה פעם לברר את האמת, יתפלל על כך ואפשר שיסייעוהו מן השמיים בחלום להשיג האמת!

יא. מדבר שקר תרחק. כתב המהר"ל: תיכף שירחק מן האמת אף אות אחת - תיכף הוא שקר... ואל יאמר האדם כי אף אם משקר מעט הלא הרוב הוא אמת, שאין הדבר כך כלל, רק כאשר סר דבר מעט מן האמת הוא שקר, ולכך אם תסיר

האל"ף מן האמת אף שהא' הוא אחד בלבד, נעשה ממנו "מת" היפך האמת, כי האמת הוא מקויים, ומיד שהוסר דבר מן אמת אין קיום לדבר ההוא והוא מת... ('נתיבות עולם' נתיב האמת פ"א).

לא מצינו בכל התורה כולה להזהיר על איסור ב"הרחקה", רק באו חז"ל ועשו סייג לתורה להתרחק מהחטא. אבל באיסור שקר כתבה התורה בעצמה לקיים הרחקה: "מדבר שקר תרחק"! להעיר לנו על ההרחקה והבריחה הגדולה שצריך לנוס מהשקר. ('שפת תמים' פ"ו).

ביאורים

64. ראש דברך אמת. בתחילת התורה הטביע הקב"ה את חותמו, חותמת האמת בסופי התיבות בראשית ברא אלוקים (שם). 65. תרחק. שלא אמר 'משקר תשמר' אלא 'מדבר שקר תרחק', להעיר אותנו על ההרחק הגדול והבריחה הרבה שצריך לברוח מזה (מס"י פי"א). 66. הרמיזות. בידיו ובעיניו אף שאינו מוציא שקר מפיו.

אֶפְלוּ בְּדַבְרֵי הָאֲגָדָה שְׁאֵין בּוֹ 67"קִיּוֹם מַצְוֹת יִלְמַד בְּדִי 68"שִׁיאֲמִין הֶלֶב דְּבַר-אֱמֶת. וְאֵל תִּבְּוֹשׁ לְקַבֵּל הָאֱמֶת
מֵאִיזָה אָדָם שְׂיִהְיָה, 69"אֶפְלוּ מִקָּטָן שֶׁבְּקִטְנִים וְנִבְּוָה,
אֶפְלוּ חֲכִי תִקְבֵּל הָאֱמֶת מִמֶּנּוּ, כִּי מִרְגְּלִית טוֹבָה שֶׁהִיא
בְּיַד קָטָן וְנִבְּוָה, אֶפְלוּ חֲכִי חֲשׂוּבָה הִיא הַמְּרַגְלִית.

וְעַתָּה שֶׁהֶאֱרִיךְ הַגְּלוּת בְּעֻנּוּתֵינוּ הָרַבִּים יוֹתֵר מְדִי, יֵשׁ
לְיִשְׂרָאֵל לְהַבְדִּיל מִהַבְלֵי הָעוֹלָם וְלֵאחֹז בְּחוּתָמוֹ
שֶׁל הַקָּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא שֶׁהוּא אֱמֶת, 70"וְלִקְדָּשׁ עַצְמָם אֶף
בְּמִתָּר לָהֶם (יְנֻמוֹת ב, א), וְשֶׁלֹּא לְשֶׁקֶר לֹא לְיִשְׂרָאֵל וְלֹא
לְגוֹי, וְלֹא לְהַטְעוֹתָם בְּשׁוֹם עֲנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׂאֵרִית
יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲשׂוּ עוֹלָה וְלֹא יִדְבְּרוּ כָזָב, וְלֹא יַמְצֵא בְּפִיהֶם
לְשׁוֹן תִּרְמִית" (צפניה ג, יג). וְעוֹד כְּתִיב: 71"וְזָרַעְתִּיהָ לִי

ביאורים

67. קיום מצוות. הלכות מעשיות. 68. שיאמין הלב דבר אמת. שיתחזק לבו באמונה, וכפי שאמרו חז"ל (ספרי עקב פמ"ט, יא, כב) על מעלת לימוד האגדה: "רצונך שתכיר את מי שאמר והיה העולם, למוד אגדה". 69. אפילו מקטן שבקטנים. כאמרם (אבות ד, א) איזהו חכם הלומד מכל אדם. וכשם שאם אבד לאדם איזה כלי, הוא מחפשו ואינו מתבייש לבקשו מכל אדם, כך צריך לחפש את החכמה (רבינו יונה, שם). 70. ולקדש עצמם אף במותר להם. כלומר, לפרוש ולהימנע גם מדברים המותרים. 71. זרעתיה לי בארץ. הקב"ה יזרע את ישראל בארץ העמים.

בְּאֶרֶץ (הושע ב, כה) - כלום אדם זורע ⁷² כור אחד ⁷³ אלא להכניס כמה כורים, ⁷⁴ כך זרע הקדוש-ברוך הוא את ישראל בארצות כרי שיתוספו עליהם גרים (פסחים פז, ב). וכל זמן שהם מתנהגים עמהם בלא מרמה, ⁷⁵ ידבקו בהם. ונהנה הקדוש-ברוך הוא הקפיד על ⁷⁶ גזל של רשעים, שנאמר: ⁷⁷ "ותמלא הארץ חכם" (בראשית ו, יא). מעשה ברבי שמעון בן שטח, שקנה חמור מישמעאלי אחד. הלכו תלמידיו ומצאו אכן טובה תלויה ⁷⁸ בצוארו. אמרו לו תלמידיו: רבי, ⁷⁹ "ברכת ה' היא תעשיר" (משלי י, כב). אמר להם: חמור קניתי, אכן טובה לא קניתי. ⁸⁰ הלך והחזירה לאותו ישמעאלי. קרא עליו אותו

ביאורים

72. כור אחד. תבואה בכמות של כור (הוא שלוש סאה). 73. אלא להכניס כמה כורים. כדי שיצמחו ממנה כמה כורים, כלומר, שמצפה לקצור פי כמה מהכמות שזרע. 74. כך זרע הקב"ה. הגלם לבין האומות כדי שיתרבו על ידי שיתוספו אליהם גרים. שאם הגלם מארצם רק בכדי להענישם היה יכול לבחור בעונש אחר (מהרש"א). 75. ידבקו בהם. הגוים ויתגיירו. 76. גזל של רשעים. שאף מרשעים לא לגזול. 77. ותמלא הארץ חכם. בדור המבול הארץ התמלאה בגזל (כולם היו גוזלים אחד את השני). 78. בצוארו. והביאו האבן לרבי שמעון בן שטח. 79. ברכת ה' היא תעשיר. כלומר, זכית בזה מברכת ה' ואינך צריך להחזירה לגוי עפ"י הדין. 80. הלך והחזירה

שנאמר "אבידת אחיך". והמחזירה הרי זה עובר עבירה מפני שהוא מחזיק ידי רשעי עולם. ואם החזירה לקדש את השם כדי שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה הרי זה משובח...". והוסיף 'באר הגולה' (ח"מ שמח, ב): "וכן הדין בהחזרת הטעות

הִישְׁמַעְאֲלִי: ⁸¹ ברוך ה' אלהי שמעון בן שטח! (דברים רבה ג, ג). וכן יש בירושלמי (בבא מציעא פ"ב ה"ה): חכמים הזקנים קנו חטים מן הגויים, ומצאו בהם צרור של מעות והחזירו להם. אמרו הגויים: ⁸² ברוך אלהינו דיהודאי! וכן יש הרבה

שטעה הגוי מעצמו. ואני כותב זאת לדורות שראיתי רבים גדלו והעשירו מן טעות שהטעו הגוי, ולא הצליחו וירדו נכסיהם לטמיון ולא הניחו אחריהם ברכה וכמ"ש בספר חסידים סימן תתרע"ד [ז"ל]: "אל יעשה אדם עול אפילו לנכרי. ואלו דברים מורידים את האדם ואין הצלחה בנכסיו, ואם השעה עומדת לו, יהיו נפרעין מזרעו". ורבים אשר קידשו ה' והחזירו טעויות הגוים בדבר חשוב, גדלו והעשירו והצליחו והניחו יתנם לעולליהם". עכ"ל.

ביאורים

לאותו ישמעאלי. ואף על פי שהיה יכול רבי שמעון לקחתה לעצמו, כמו שהציעו לו תלמידיו [עיין שו"ע ח"מ רסו, א; שמח, ב]. מ"מ החזירה לו כדי שיתקדש שם שמים על ידו (עץ יוסף). או משום שלא היה חפץ בהיתרים, כי המשתמש בהיתרים אף שהם נכונים, מכל מקום מקלקל כוחות הנפש שלו על ידי זה: (לב אליהו ח"א, קיח). 81. ברוך ה' אלהי שמעון בן שטח. כוונת הישמעאלי היה בזה לומר, שהמדה ההיא נמצאת בו מפאת היותו חלק וחבל הבורא יתברך, ולפי גודל יקרת החלק, מהנקל להעריך יקרת הכללי הוא הבורא יתברך שמו שממנו נאצלו המדות האלו בנפשותינו (אהל יעקב, וישלח). 82. בריך וכו'. ברוך אלקי היהודים שציוו להם להחזיר אבידה.

מעשים שהחזירו מפני קדוש השם.

וְכִשְׁיֵשׁ אֶמֶת לְמִטָּה,⁸³ **אִזְ יִשְׁקִיף הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ**⁸⁴ **בְּצֶדֶק**
עַל הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: **"אֶמֶת מֵאֲרִיץ תִּצְמַח,**
וְצֶדֶק מִשָּׁמַיִם נִשְׁקֶף" (תהלים פה, יב).⁸⁶ **לִבְנֵי רֵאָה שִׁיחִיו**
כָּל עֲנִינֵיךָ בְּאֶמֶת,⁸⁷ **רַע אִזְ טוֹב, וְתִסְמָךְ עַל**⁸⁸ **הָאֵל**
הַנֶּאֱמָן, שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְאַהֲבָיו וְלִשְׁמֵרֵי מִצְוֹתַי
(דברים ז, ט). ומה היא נאמנות? שהיא⁸⁹ **שֹׁמֵר הַבְּרִית.**
אם צדיק חטא חטא קל, הוא פורע גמולו בעולם הזה.
וזה דבר ברור, שטוב יותר לצדיק להיות נדון אפלו
ביסורין באיוב כל ימיו בגופו,⁹⁰ **שהוא**⁹¹ **דבר בוזי,**

ביאורים

83. אז ישיקף השם. יסתכל לטובה. 84. בצדק. בצדקה וחסד. 85. אמת מארץ תצמח. כאשר אמת בארץ תופיע, תהיה הצדקה ממרומים וזרחת לעומתם. 86. לכן ראה... האל הנאמן. בכת"י הגירסא: "לכן תאחוז באמת; איך שיהיו עניניך, רע או טוב, האמת אל תנח, ותסמוך על האל הנאמן". 87. רע או טוב. בין אם יהיו עניניך רעים ובין אם יהיו טובים, האמת אל תנח. 88. האל הנאמן שומר הברית והחסד. שמקיים את השבועה (שנשבוע לאבותינו) בחסדיו לאלו שמקיימים את המצוות מאהבה ומיראה ואינו חוזר מהבטחתו. 89. שומר הברית. את השבועה שנשבוע לאבותינו מקיים לבניהם אחריהם. 90. שהוא. גוף האדם. 91. דבר בוזי. במסכת חגיגה (טז.) נאמר: "ששה דברים נאמרו בבני אדם... שלשה כבהמה - אוכלין ושותין כבהמה, ופרין ורבין כבהמה, ומוציאין רעי כבהמה".

יג. ולתת גמול הטוב לנשמה. נצטוונו לדעת, אומר הגר"א קוטלר זצ"ל בספרו "משנת רבי אהרן" (ח"ב, עמ' סב), כי כל היסורים הינם אך לטובה, כמו שמייסר אדם את בנו מתוך אהבתו הגדולה אליו כדי להיטיב לו באחריתו. דבר זה מתבאר בפסוק: "וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו" וגו' (יש המונים ציווי זה למצוות עשה). ואמרו חז"ל (בספרי): כל זמן שאדם יושב בשלוחה אין מתכפר לו מעוונותיו כלום. במשנתו של ר' עקיבא למדנו: "חביבין יסורין", הוא עצמו למד זאת ממנשה המלך, שכל לימוד שלימדו אביו לא הועיל לו, עד שנתייסר ביסורים (ראה סנהדרין קא:). וכן במקומות רבים האריכו חז"ל בטובתן של יסורים.

ב"נפש החיים" (שער ב, יב) המשיל את ענין היסורים וצער השכינה לבן שנפל מהגג ונשתברו עצמותיו, ואביו עושה לו רטיה והיא גורמת לו כאב. אין ספק שהאב מצטער בצער שיש לבנו מן הרטיה, אך אין להשוות צער זה לצער שהיה לאב בעת נפילת הבן ושבירת עצמותיו; שכן בכאבים הנגרמים לו מהרטיה טמונה רפואתו, וצערו של המתרפא הוא חסר ערך וחשיבות לעומת המזור והרפואה הצפויים לו. כך גם לגבי עונשי הגיהנם, שאף הם בבחינת רפואה, תיקון וזיכוך לנפש. אף על פי שגדולים ונוראים הם עד למאד, הרי הם מועטים לעומת הרפואה. וכל שכן עונשי העולם הזה - אשר גם הקשים שבהם קלים הם לעומת עונשי הגיהנם, וידוע מה שמוכח בשם הרמב"ן שרגע אחד של יסורים בגיהנם קשה משבעים שנה של יסורי איוב בעולם הזה!

גם יסורים קלים מכפרים. הגמרא במסכת חולין (דף ז:) אומרת: "דם ניקוף (פציעה קלה), מרצה דם עולה". וכן שנינו: "והיו חייך תלואים לך מנגד - זה הלוקח תבואה משנה לשנה. ופחדת לילה ויומם - זה הלוקח תבואה מערב שבת לערב שבת. ולא תאמין בחיך - זה הסומך על הפלטר" (מנחות קג:). הרי שגם יסורים קלים כאלה כבר נכנסים בכלל התוכחה והעונש המכפרים.

ביאורים

92. גמול הטוב. שכר מצוותיו.

אֲרָחוֹת

שְׁעַר הָאֵמֶת

צְדִיקִים

עֵינִים

עֵינִים

אֲרָחוֹת

שְׁעַר הָאֵמֶת

צְדִיקִים

⁹³ לְנִשְׁמָה שְׁחִיא נִכְבְּדָת, בְּעוֹלָם
הַעֲלִיּוֹן שְׁאִינֵנו כָּלָה וְאִינֵנו פּוֹסֵק
לְעוֹלָמִים, וְהָ יוֹתֵר טוֹב לְצַדִּיק
⁹⁴ מִמָּה שֶׁלֹּא הָיָה פּוֹרֵעַ לוֹ חֲטָאִיו
עוֹנְשֵׁי הַגִּיהֶנֶם עֲצָמָם הֵינָם קִלְיָם בִּיחַס לְחוֹמֶרֶת הַחוּלִי שֶׁל הַחֲטָא. חֲזו"ל
הַקְדוּשִׁים אֲשֶׁר הִכִּירוּ אֶת הַחֲטָא וְעוֹצֵם קִלְקוּלָּה, שִׁמְחוּ בִּיסוּרִים. מִסּוּפֵר
שֶׁכֹּאֲשֶׁר רָאָה רַבִּי עֲקִיבָא אֶת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מִתִּיֶּסֶר בִּיסוּרִים, שִׁמַּח (סְנֵהֲדִין
קא.); וְכֵן בַּעֲד כְּמָה מִקּוֹמוֹת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן רַבִּי שִׁמְעוֹן קִיבֵּל עַל עֲצָמוֹ
יִסּוּרִים וְאָמַר לָהֶם: אַחֵי וְרַעִי בּוֹאוּ! (בְּבֹא מְצִיעָא פֶּד:). בְּמִסְכַּת יִבְמוֹת (דף
קה:); מִסּוּפֵר עַל אַבְדֹן (תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנְּשִׂיא) שֶׁנֶּעֱנַשׁ בַּעֲוֹנוֹתָיו
קִשִּׁים [הוּא עֲצָמוֹ נִצְטָרַע, שֶׁנִּי בְּנוֹ טַבְעוֹ וְשֵׁתִי כְּלוּתוֹ מֵאִנּוּן]. כֹּאֲשֶׁר שִׁמַּע
זֹאת רַב נַחֲמָן בֶּר יִצְחָק, אָמַר: "בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְכִסְפִּיהָ (בְּרוּךְ ה' שְׁבִיִּיש)
לֹאבְדֹן בְּהָיָה עֲלֵמָא (בְּעוֹלָם הַזֶּה) וְלֹא כִסְפִּיהָ לַעֲלֵמָא דַּתִּי" (וְלֹא בִּישׁוֹ
בְּעוֹלָם הַבָּא).

הַדְּבָרִים מִבְּהִלִּים. חֲזו"ל נִתְּנוּ הוֹדָאָה לַה' עַל עוֹנְשֵׁי חַמּוּרִים כֹּל-כֵּךְ! אֵין
זֹאת אֵלָּא מִשּׁוֹם שֶׁהֵבִינוּ בַּדַּעַתָּה הַרְחֵבָה שֶׁל אֱלֹהִים אֵלָּא תְּמוּרָה
קִלָּה לַעֲוֹנוֹת הַחַמּוּרִים שֶׁל הָעוֹלָם הַבָּא. לְמִסְכַּנָּה זֶה הִגִּיעוּ מִתּוֹךְ
הַכְּרֵתָה הַבְּרוּרָה בַּפֶּגֶם הַנּוֹרָא שֶׁל הַחֲטָא מִחַד גִּיסָא, וּמִתּוֹךְ שֶׁהִרְגִישׁוּ
שֶׁהִיסוּרִים מִכְּפָרִים, מֵאִידֶךְ, וּלְפִיכֵךְ קִבְּלוּ אוֹתָם בְּשִׁמְחָה וּבְרִצּוֹן.
וְאִמְנָם חֲבִיבִים יִסּוּרֵי לֹזֶה שְׂרֹואָה אוֹתָם כְּשִׁלּוּחֵי דְרַחֲמָנָא וּמִהַדִּיקִים אֶת
הַקֶּשֶׁר בֵּין יִצּוֹר לִיּוֹצְרוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּמַעֲלִים אוֹתוֹ לַעֲוֹלָם שְׁכּוּלוֹ אֹר, מוֹרֵם
מִנְּטִיּוֹת גּוֹפְנִיּוֹת, וְזֶה כֹּל הָאָדָם, וְאֲשֶׁר חֲלָקוֹ" (קוֹבֵץ אֲגָרוֹת חֲזוֹן אִישׁ, רֵא).

בִּיאוּרִים

93. לְנִשְׁמָה... לְעוֹלָמִים. בְּכַת"י הַגִּירָסָא: "לְנִשְׁמָה בְּדִבְרֵי הַנִּכְבֵּד, בְּעוֹלָם-
הַבָּא, בְּעוֹלָם הַעֲלִיּוֹן, וְלִהְיֶינָה לְמַעַל הַעֲלִיּוֹנָה וּבִזְמַן שְׁכּוּלוֹ אֲרוֹךְ וְאִינֵנו
פּוֹסֵק עוֹלָמִית". 94. מִמָּה שֶׁלֹּא הָיָה פּוֹרֵעַ. כַּת"י הַגִּירָסָא: "מִמָּה שֶׁהָיָה שֶׁלֹּם
בְּעוֹלָם-הַזֶּה וְלֹא הָיָה פּוֹרֵעַ".

יֵד. הַרְחֵמָן יִדְרִיכֵנוּ
בְּאֵמֶת. וְאֲשֶׁרֵי מִי
שִׁמְחָנָךְ אֶת בְּנוֹי בְּמִדַּת
הָאֵמֶת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב
בְּשִׁל"ה (שְׁעַר הָאוֹתִיּוֹת
אוֹת ד' דֶּרֶךְ אֶרֶץ): כֹּל
גְּדוֹל יִהְיֶה לֵאב הַמִּיֶּסֶר
אֶת בְּנוֹ, וְשִׁיחִיָּה בְּטוֹחַ
שֶׁהֵבֵן הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ
הַיֶּשֶׁר, אֵף בְּסֹתֵר שֶׁלֹּא
בְּפָנֵי הָאֵב - יִרְאֶה בְּכָל

בְּעוֹלָם הַזֶּה וְהָיָה דֶּן אוֹתוֹ בְּעוֹלָם
הַנִּשְׁמוֹת בִּיסוּרֵי גִיהֶנֶם, אוֹ מִחֲמַת
חֲטָאֵי יִמְעֵט לְנִשְׁמָתוֹ מִן מַעֲלָתָהּ
בְּעוֹלָם הַנִּשְׁמוֹת וְהַדְּבָקָה לְזִי
הַעֲלִיּוֹן, אֲשֶׁר לֹזֶה ⁹⁵ הָאֹר ⁹⁶ אֵין לוֹ
עֶרֶךְ וְדִמְיוֹן. וְלִרְשָׁעִים נֶתֵּן לָהֶם
⁹⁷ גְּמוּלָם ⁹⁸ בְּהִנָּאָה מוֹעֲטָה
⁹⁹ הַפּוֹסְקָת בְּעוֹלָם קֶצֶר, הוּא
הָעוֹלָם הַזֶּה, ¹⁰⁰ וְחֲטָאִים שֶׁמּוֹר לְעוֹלָם ¹⁰¹ הָאֶרֶץ, וּבְצַעַר
גְּדוֹל שֶׁהוּא גִיהֶנֶם, אֲשֶׁר לְאוֹתוֹ צַעַר ¹⁰² אֵין לוֹ עֶרֶךְ.

(י) הַרְחֵמָן יִדְרִיכֵנוּ בְּאֵמֶת, וְיִבְיָאֵנוּ לְחַדְרֵי לְהִנָּע

בִּיאוּרִים

95. הָאֹר. בְּכַת"י: הַהֲנָא. 96. אֵין לוֹ עֶרֶךְ וְדִמְיוֹן. בְּכָל הַנָּאוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה
וְטוֹבוֹתָיו, וְכְמוֹ שֶׁאָמַר חֲזו"ל (אֲבוֹת ד', יז): "יִפֶּה שְׁעָה אַחַת שֶׁל קוֹרֵת רוּחַ
(הַנָּאָה וְנַחַת רוּחַ הַבָּאָה מִתּוֹךְ שִׁמְחָה, שִׁישׁ לָאָדָם) בְּעוֹלָם הַבָּא, (יּוֹתֵר) מִכֹּל
חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה". 97. גְּמוּלָם. שֶׁכֵּר הַמִּצְוֹת שֶׁעָשָׂה. 98. בְּהִנָּאָה מוֹעֲטָה.
בִּיחַס לְהַנָּאוֹת עוֹה"ב. 99. הַפּוֹסְקָת. שִׁישׁ לֵה גְבוּל וְתַכְלִית, לַעֲוֹנוֹת הַשֶּׁכֶר
בַּעוֹה"ב שֶׁהוּא נִצְחִי לֹלָא גְבוּל. 100. וְחֲטָאִים. הָעוֹנֵשׁ עֲבוֹר חֲטָאִיהֶם.
101. הָאֶרֶץ. הַנִּצְחִי. 102. אֵין לוֹ עֶרֶךְ. בְּכַת"י הַגִּירָסָא: "אֵין עֶרֶךְ". וּמִקְרָא
מִלָּא הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִשְׁלֵם לְשִׁנְאֵי אֶל פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ" (דְּבָרִים ז', י). וּבִתְרֻגּוֹם
(שֶׁם), פְּרוּשׁ: הַקֶּב"ה מִשְׁלֵם לְרַשָּׁע זְכוּתוֹ בְּעוֹלָם-הַזֶּה, כְּדִי לְהַאֲבִידוֹ לַעֲוֹלָם-
הַבָּא.

לְאֹרֶן הָעֶלְיוֹן, אֲשֶׁר שָׁם חֵבְיוֹן עֲזֹ
וַיֵּצֵא תְּפִאֲרָתוֹ.

כוחו להדריכו במדת
האמת. כמו שכתוב:
"למדו לשונם דבר
אמת". ויגדיל לו את

עונשי השקר, אפילו בשיחה בטילה, ויפאר לו את השכר הגדול להאומר
אמת. ויטיל מורא גדול עליו אם יוציא מפיו דבור אחד של שקר, ויתרה
בו התראות גדולות. נמצא כשתהיה מדה זו של אמת תקועה בלב הבן
מקטנותו, אז יקיים הבן כל מצות אביו, כי ירא שישאלנו אביו עשית כך וכך
או מה המעשה הזה אשר עשית והוא ישיב לו מפני היראה אמת כי ירא אולי
יאחו ונמצא בדאי ועונשו יהיה מרובה, ומכח שמוכרח לומר אמת, נמצא
מוכרח להיות סור מרע ועשה טוב.

והנה פה בירושלים עיר הקודש תובב"א, היה רגיל אצלי חסיד גדול מחסידי
עליון מהספרדיים, ואם היו נותנים לו כל חללי דעלמא, לא היה ח"ו מוציא
מפיו דבר שאינו אמת בבירור. וסיפר לי מנהג אביו בעודו היה נער הוא
ואחיו, ובא קובלנא שנעשה איזה ענין שלא כהוגן. אמר: מי שיודה על חטאו
ויאמר אמת - אזי אמחול לו, רק יזהר מהיום והלאה שלא ישנה באולתו,
ואיזה שיכפור ואני אחקור ואדרוש שאחז בשקר וכפר - אזי אעשה לו
ענשים בכפלי כפלים. וכן עשה. מי שהודה - מחל לו ונתן לו מתנה עוד איזה
מטבעות בעבור שהודה באמת, ולאחר ששיקר - ענשו בענשים גדולים. כך
היה מגדל את בניו במידת האמת, והיה קונה האמת במטבעות לקיים "אמת
קנה", ונעשה בבנו החסיד הנ"ל טבע האמת עולמית. עכ"ל.

ארגון "ארחות יושר"

נוסד בהכוונתו של מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א, על מנת
להנחיל את לימוד המוסר בצורה יסודית ובאופן עקבי בקרב כל
חלקי העם.

כדי להגשים מטרה זו מקיים הארגון פעילות מגוונת בנושא זה,
ובראשה - הפצת הלימוד בחוברות "ארחות המוסר" בשיעורי תורה
ברחבי הארץ, בהיכלי הישיבות והכוללים, בתלמודי תורה ובבתי
חינוך לבנות.

לפניכם סקירה קצרה על פעולות הארגון:

בית מדרש גבוה "אורחות
יושר" מאגד בתוכו קבוצ נבחר
של מגידי שיעורים, אשר להם
נסיון רב של שנים במסירת
שיעורים בבקאות ובעיון,
בהלכה ובמוסר, בהסברה
בהירה וקולחת. בביהמ"ד
עוסקים הרבנים שליט"א
בהכנת השיעורים הנאמרים
על ידם, הן בדף היומי
והן בסוגיות עיוניות
והלכתיות.

בית מדרש גבוה למגידי שיעורים

סדרי מוסר בכוללי האברכים

הוקמה על ידינו מסגרת ללימוד
חוברות "ארחות המוסר" בכוללי
האברכים, לאחר סדרי הלימוד הקבועים, על
מנת להטמיע את חשיבות העיסוק בספרי
מוסר באופן מיוחד לעמלי תורה, בבחינת
"ראשית חכמה יראת ה'", לחיזוק ביראת
שמים ובתיקון המעשים והמידות כיאה
ללגיון של מלך.

64
כוללי

"מדרשת בת-שבע"

"כח תאמר לבית יעקב". לזכרה הדגול של
הרבנית מרת בת שבע קניבסקי ע"ה, אשר נתפרסמה
ביראתה, בצדקתה ובמעשיה המופלאים, הקמנו מסלול
מיוחד לבנות ישראל, בבתי הספר, בסמינרים ובשיעורים
לנשים. לימוד מתוך חוברות "ארחות המוסר" נעשה הן
במסגרת הלימודים בבתי הספר והן בפעילויות שונות, וכן
בחוגים לנשים, תוך שימת דגש על נושאים כמו: אהבת
תורה, יראת שמים, צניעות ומידות טובות.

מכון "ארחות המוסר"

צוות תלמידי חכמים מופלגים, אשר ניהונו בידע רב
ומעמיק בספרות התורנית הענפה, שוקד על הוצאה
לאור של ספרי מוסר בעריכה חדשה ומאירת עיניים,
מבוארים בטוב טעם, ומעוטרים ב"עיונים" מתוך דברי רבותינו -
ראשונים ואחרונים. החומר מוגש בצורת חוברות חדשיות
עם חלוקה יומית, המופצות בכעשרים אלף עותקים, בשיעורי
תורה, בהיכלי הישיבות והכוללים, בתלמודי תורה ובבתי
הכנסת.

מנחם שליט"א בכנס סיום ספר "ארחות יושר"

206
שיעורים

שיעורי תורה ברחבי הארץ

זכינו בס"ד להקים שיעורי תורה, ולשלב בשיעורי תורה הקיימים
בכל רחבי הארץ את לימוד המוסר, כאשר בסוף כל שיעור לומדים בצוותא
קטע יומי אחד מתוך חוברות "ארחות המוסר". מעבר למעלת הקביעות אשר
בגינה לא יעבור יום בלי לימוד מוסר, ובנוסף על רכישת ידע מקיף בספרים
קדושים אלו, קיים גם "כח הציבור" באשר לומדים אלפי יהודים, גדולים וקטנים,
בכל יום את אותו הקטע. הרבנים שליט"א מקבלים מילגה חדשית המהווה
תמריץ ועידוד, ומדווחים במשוב בסוף החודש על רציפות הלימוד
ועקביותו.

חוברות "ארחות המוסר" ללימוד מוסר יומי

עד עתה יצאו לאור:

י"א חוברות של ספר "ארחות יושר"
וי"ב חוברות מספר "ארחות צדיקים"

104
ת"ת

שיעורי מוסר בתלמודי התורה

חיזוק המוסר בהיכלי הישיבות

"סדר מוסר" הנהוג בישיבות מקדמת דנא, קיבל חיזוק רב ומשמעותי מאז יצאו לאור חוברות אלו. רבים רבים בחורי החמד אשר קובעים בהן את לימודם בסדר מוסר בהשתקקות ובהתלהבות, בהיותן עבורם משב רוח מרענן בתוכן ובצורה, קנקן חדש מלא ישן. מחזה מרנן לב לראות בני עליה יקרים מפז אשר נושאים באמתחתם חוברות אלו גם מחוץ לכתלי הישיבה, והוגים בהם בלכתם בדרך, בנסיעה באוטובוס, בהמתנה במקומות שונים ובכל עת מצוא.

77
ישיבות

